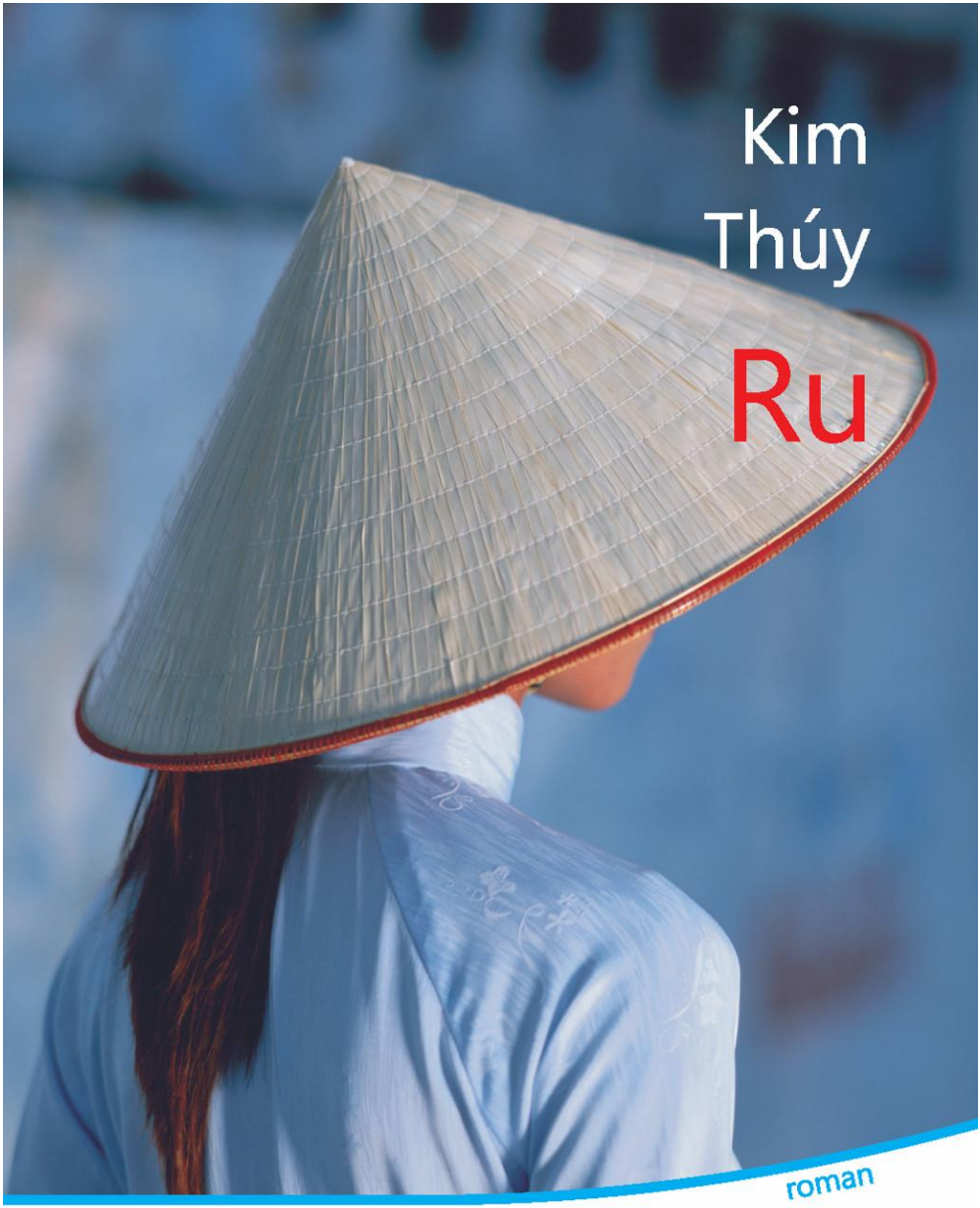

Spandugino

Kim Thúy

Ru

Traducere: Alina Şeremet

Editura Spandugino
2011

Editura Spandugino

Kim Thúy
„*Ru*”
Copyright© 2009

Les Éditions Libre Expression, 2009

Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii Spandugino

Traducere: Alina Şeremet
Coordonator colecție: Dan Burcea
Corector: Mariana Alexandru

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

elefant.ro

Ru

În franceză, *ru* înseamnă „râuleț” şi, la figurat, „curgere (de lacrimi, de sânge, de bani)” (*Le Robert historique)*. În vietnameză, *ru* înseamnă „cântec de leagăn”, „a legăna”.

Celor rămaşi în țară.

Am venit pe lume în timpul ofensivei Têt, în primele zile ale noului an[1] al Maimuței, când şirurile lungi de petarde agățate în fața caselor explodau polifonic împreună cu sunetul mitralierelor.

Am văzut lumina zilei la Saigon, unde resturile de petarde sparte în mii de bucățele colorau pământul în roşu asemenea petalelor de cireş sau sângelui celor două milioane de soldați desfăşurați, împrăştiați în oraşele şi satele unui Vietnam sfâşiat în două.

M-am născut la umbra cerului împodobit cu focuri de artificii, decorat cu ghirlande luminoase, traversat de rachete şi bombe. Naşterea mea a avut drept misiune să

[1] Omonimie între numele fluviului Têt şi sărbătoarea Anului Nou în Vietnam, numită Têt Nguyên Dán (literal, „sărbătoarea primei zile a anului”), *n.tr.*

înlocuiască viețile pierdute. Viața mea avea datoria să o continue pe cea a mamei mele.

Mă numesc Nguyễn An Tịnh şi mama mea, Nguyễn An Tĩnh. Numele meu este o simplă variație a numelui ei pentru că un singur punct sub *i* mă diferențiază de ea, mă distinge de ea, mă desparte de ea. Eu eram o extindere a ei, chiar şi în sensul numelui meu. În vietnameză, numele ei înseamnă „mediu calm", iar al meu – „interior calm". Prin aceste nume aproape interschimbabile, mama mea dovedea că eu eram o urmare a ei, că eu voi continua istoria ei.

Istoria Vietnamului, cea cu I mare, a dejucat planurile mamei mele. Ea a aruncat în apă accentele numelor noastre când ne-a împins să traversăm golful Siam, acum treizeci de ani. Tot ea a golit numele noastre de sensul lor, reducându-le la nişte sunete în acelaşi timp străine şi ciudate în limba franceză. Dar mai ales, ea a venit să pună capăt rolului meu de prelungire naturală a mamei mele, când am împlinit zece ani.

Datorită exilului, copiii mei nu au fost niciodată continuarea mea, a istoriei mele. Ei se numesc Pascal şi Henri şi nu seamănă cu mine. Părul lor este deschis la culoare, pielea albă şi genele stufoase. Eu nu am cunoscut sentimentul firesc al maternității, la care mă aşteptam când ei se lipeau la sânul meu la trei dimineața, în toiul nopții. Instinctul matern mi-a apărut cu mult mai târziu, odată cu nopțile albe, scutecele murdare, zâmbetele gratuite, bucuriile neaşteptate.

De-abia în acea clipă am putut sesiza dragostea acelei mame aşezate în fața mea în cala vaporului nostru, ținându-şi în brațe copilul cu capul acoperit de cruste urât

mirositoare. Am avut în fața ochilor această imagine timp de multe zile şi, poate, chiar nopți. Beculețul suspendat de capătul unui cablu fixat cu un cui ruginit răspândea în cală o lumină slabă, mereu aceeaşi. În fundul vaporului, ziua nu se mai deosebea de noapte. Constanța acestei lumini ne proteja de imensitatea mării şi a cerului care ne învăluiau. Oamenii aşezați pe punte ne anunțau că nu mai era nicio linie de demarcație între albastrul cerului şi cel al mării. Nu ştiam deci dacă ne îndreptam către cer sau ne înfundam în adâncul apelor. Paradisul şi infernul se înlănțuiau în pântecele vaporului nostru. Paradisul ne promitea o cotitură în viața noastră, un viitor nou, o nouă istorie. Infernul, el, ne arăta spaimele noastre: spaima de pirați, de a muri de foame, de a ne intoxica cu biscuiți îmbibați cu ulei de motor, spaima de a rămâne fără apă, de a nu ne mai putea ridica în picioare, spaima de a trebui să urinăm în oala roşie care trecea de la unul la celălalt, spaima că acest cap râios al copilului era contagios, spaima de a nu mai atinge vreodată pământul cu picioarele, de a nu mai revedea vreodată chipul părinților aşezați undeva în penumbră, în mijlocul celor două sute de persoane.

Înainte ca vaporul nostru să ridice ancora în plină noapte de la țărmurile oraşului Rạch Giá, majoritatea pasagerilor nu aveau decât o singură spaimă, cea de comunişti, fapt ce explica fuga lor. Dar, îndată ce el a fost înconjurat, încercuit de un orizont albastru, singur şi uniform, spaima s-a transformat într-un monstru cu o sută de capete care ne despica picioarele, ne împiedica să simțim înțepenirea tuturor muşchilor imobilizați. Eram încremeniți în spaimă, de spaimă. Nu mai închideam ochii când urina micuțului cu cap râios ne uda. Nu ne mai pişcam nasul când vecinii de alături vomitau. Eram amorțiți, prizonieri ai

umerilor unora, picioarelor altora şi spaimei fiecăruia din noi. Eram paralizaţi.

Povestea fetiţei înghiţite de mare după ce se împiedicase mergând pe margine s-a răspândit în pântecele rău mirositor al vaporului ca un gaz anestezic sau euforic ce a transformat singurul bec în stea polară, iar biscuiţii îmbibaţi cu ulei de motor în biscuiţi cu unt. Gustul de ulei în gât, pe limbă, în minte ne adormea în ritmul cântecului de leagăn fredonat de vecina mea.

Dacă familia noastră ar fi fost capturată de comunişti sau piraţi, tatăl meu îşi pusese în gând să ne adoarmă pentru totdeauna asemenea Frumoasei din pădurea adormită, cu pastile de cianură. Timp de mai multă vreme am vrut să-l întreb de ce nu se gândise să ne lase pe noi să alegem, de ce să ne fi lipsit de posibilitatea de a supravieţui.

Am încetat să-mi mai pun această întrebare când am devenit mamă, când domnul Vịnh, chirurg de mare renume la Saigon, mi-a povestit cum îi îmbarcase pe cei cinci copii ai săi, pe rând, singuri, de la băiatul de doisprezece ani până la fetiţa de cinci ani, pe cinci vapoare diferite, la cinci momente diferite, pentru a-i trimite în largul mării, departe de acuzaţiile autorităţilor comuniste împotriva lui. Era sigur că va muri în închisoare, fiind acuzat de uciderea unor tovarăşi comunişti în timp ce-i opera, chiar dacă aceştia nu au călcat vreodată în spitalul unde lucra. Spera să salveze unu, poate doi din copiii săi, trimiţându-i pe mare. L-am întâlnit pe domnul Vịnh pe treptele unei biserici pe care le curăţa de zăpadă în timpul iernii şi le mătura vara în semn de mulţumire preotului care l-a înlocuit, fiind alături de copiii lui, crescându-i pe toţi cinci, unul după altul, până la maturitate, până la eliberarea lui din închisoare.

Nu am strigat şi nici nu am plâns când mi s-a spus că băiatul meu Henri era întemniţat în lumea sa, când mi s-a confirmat că făcea parte din acei copii care nu ne aud, nu ne vorbesc, deşi nu sunt nici surzi şi nici muţi. El este, la fel, unul din copiii pe care trebuie să-i iubeşti de departe, fără să-i atingi, fără să-i îmbrăţişezi, fără să le zâmbeşti pentru că, altfel, toate simţurile lor ar fi agresate rând pe rând de mirosul pielii noastre, de intensitatea vocii noastre, de textura părului nostru, de zgomotul inimii noastre. Probabil, el nu-mi va spune niciodată cu afecţiune „mămică", deşi poate pronunţa cuvântul „*poire*"[2] cu toată rotunjirea şi senzualitatea sunetului *oa*. El nu va înţelege niciodată de ce am plâns când mi-a zâmbit pentru prima dată. El nu va şti că, graţie lui, fiecare licărire de bucurie devenise o binecuvântare şi că eu voi lupta neîncetat până la capăt împotriva autismului, chiar dacă ştiu dinainte că este invincibil.

Dinainte sunt învinsă, dezgolită, inutilă.

Când am văzut primii nămeţi de zăpadă prin hubloul avionului la aeroportul Mirabel, m-am simţit la fel dezgolită, aş spune chiar goală. Deşi purtam un tricou oranj cu mâneci scurte cumpărat în lagărul de refugiaţi din Malaezia, înaintea plecării în Canada, şi un pulover cu ochiuri mari de lână cafenie tricotat de o vietnameză, eram ca şi goală. Eram mai mulţi în avion precipitându-ne spre hublouri, cu gura întredeschisă şi uluiţi. După o lungă şedere în locuri întunecoase, un peisaj atât de alb, atât de imaculat nu putea decât să ne fascineze, să ne orbească, să ne îmbete.

---

[2] „Poire", pronunţat [poar], înseamnă „pară", *n.tr.*

Eram ameţită atât de mulţimea sunetelor străine care ne întâmpinau, cât şi de măreţia sculpturii de gheaţă veghind pe o masă încărcată cu canapele[3], aperitive, dulciuri, unele mai colorate ca altele. Nu recunoşteam niciunul din aceste feluri de mâncare, totuşi, ştiam că ne aflam în paradis, într-o ţară de vis. Eram asemenea fiului meu Henri: nu puteam nici să vorbesc, nici să ascult, deşi nu eram nici surdă şi nici mută. Nu mai aveam puncte de reper, nu mai aveam mijloace să pot visa, să mă pot proiecta în viitor, să pot trăi prezentul, în prezent.

Prima mea profesoară în Canada ne-a însoţit pe cei şapte vietnamezi, cei mai mici din grup, în traversarea podului ce ne ducea spre prezentul nostru. Ea veghea asupra transplantării noastre cu o delicateţe proprie unei mame faţă de nou-născutul ei prematur. Eram fascinaţi de legănarea domoală şi liniştitoare a şoldurilor ei rotunde şi a feselor ei bombate, pline. Asemenea unei raţe cu bobocii ei, ea păşea înaintea noastră, invitându-ne să o urmăm până la refugiul unde aveam să redevenim copiii de altădată, simpli copii înconjuraţi de culori, de desene, de lucruri mărunte. Îi voi fi mereu recunoscătoare pentru că mi-a trezit prima mea dorinţă de imigrantă, aceea de a putea mişca asemenea ei grăsimea feselor. Niciun vietnamez din clasa noastră nu avea corpolenţa, generozitatea, moliciunea curbelor sale. Eram toţi osoşi, sfrijiţi, scorţoşi. Atunci când s-a aplecat deasupra mea, punându-şi mâinile pe ale mele şi spunându-mi „Mă numesc Marie-France, iar tu?”, am repetat fiecare silabă fără a clipi din ochi, fără a simţi nevoia

[3] Felie de pâine fără coajă, de grosime şi formă variabile (pătrată, rotundă, triunghiulară), unsă de obicei cu unt, apoi garnisită divers; poate fi servită rece, pâinea fiind prăjită sau nu în prealabil, ori caldă, gratinată după ce a fost garnisită, *n.tr.*

de a înțelege, fiind legănată de un nor de prospețime, de finețe, de parfum discret. Nu înțelesesem nimic din acele cuvinte, doar melodia vocii sale, dar era suficient. Din plin.

Ajungând acasă, am repetat aceeaşi înşiruire de sunete părinților mei: „Mă numesc Marie-France, iar tu?" M-au întrebat atunci dacă îmi schimbasem numele. În acel moment precis, realitatea momentului m-a ajuns din urmă, exact în clipa în care surditatea şi mutismul de circumstanță şterg visele, adică forța de a privi departe, departe înainte.

Părinții mei, deşi vorbeau deja franceza, nu puteau nici ei să privească departe înaintea lor, din cauza excluderii de la cursurile de inițiere în franceză, adică a radierii de pe lista celor care primeau un salariu de patruzeci de dolari pe săptămână. Erau supracalificați pentru acest curs, dar insuficient de calificați pentru toate celelalte. Deoarece nu puteau să privească înaintea lor, ei priveau înaintea noastră şi pentru noi, copiii lor.

De dragul nostru, ei nu luau în seamă tablele pe care le ştergeau, toaletele şcolii pe care le frecau, nemsurile pe care le vindeau. Nu vedeau decât viitorul nostru. În aşa fel încât frații mei şi cu mine urmam direcția privirii lor pentru a avansa. Am întâlnit părinți a căror privire se stinsese, la unii sub greutatea corpului unui pirat, la alții de-a lungul prea multor ani de reeducare comunistă în lagăre, nu în lagărele de război din timpul războiului, ci în lagărele păcii, de după acesta.

Când eram mică, credeam că războiul şi pacea erau două lucruri antinomice. Şi totuşi, eu am trăit în pace atunci când Vietnamul era în flăcări şi am aflat despre

război numai după ce Vietnamul şi-a depus armele. Eu cred că războiul şi pacea sunt în realitate ca nişte prieteni care îşi bat joc de noi şi ne tratează ca pe nişte duşmani, cum le place şi le convine, fără să le pese de definiția sau de rolul pe care noi li le atribuim. De aceea, poate că n-ar trebui să ne încredem în aparența lor pentru a alege direcția spre care privim. Norocul meu a fost că aveam nişte părinți care au reuşit să-şi păstreze capacitatea de a privi în ciuda culorii timpului şi a momentului. Mama îmi repeta adesea proverbul scris pe tablă atunci când era în clasa a opta la Saigon: Đời là chiến trận, nếu buồn là thua – „Viața este o luptă în care tristețea aduce după sine înfrângerea."

Mama şi-a dat primele bătălii târziu şi fără tristețe. Pentru prima dată a lucrat la vârsta de treizeci şi patru de ani, la început ca femeie de serviciu, iar mai apoi ca muncitoare în uzine, ateliere, restaurante. În viața de dinainte pe care o pierduse, era fata cea mare a tatălui ei care era prefect. Nu făcea decât să arbitreze disputele iscate între şeful bucătăriei franceze şi şeful bucătăriei vietnameze din casa familială. Sau comenta relațiile clandestine dintre servitoare şi servitori. Altminteri, îşi petrecea după-amiezile coafându-se, machiindu-se, îmbrăcându-se pentru a-l însoți pe tatăl meu la seratele mondene. Datorită extravaganței vieții pe care o ducea, toate visele îi erau permise, mai ales acelea pe care le nutrea pentru noi. Ea ne pregătea, pe frații mei şi pe mine, să devenim în acelaşi timp muzicieni, savanți, politicieni, sportivi, artişti şi poligloți.

Dar, cum încă se mai vărsa sânge şi bombele explodau în depărtare, ea ne învăța să îngenunchem la fel ca servitorii. Zi de zi, mă punea să spăl patru plăci de podea şi să curăț unul câte unul douăzeci de fire de fasole încolțite, înlăturându-le rădăcina. Ea ne pregătea pentru cădere. A

avut mare dreptate, căci, la scurt timp după aceea, podeaua ne-a fugit de sub picioare.

În primele noastre nopți de refugiați în Malaezia dormeam direct pe pământul roşu, fără podea. Crucea Roşie construise nişte lagăre de refugiați în țările vecine cu Vietnamul pentru a-i primi pe *boat people*, pe cei care supraviețuiseră călătoriei pe mare. Ceilalți, înecați în timpul traversării, nu aveau nume. Au murit anonimi. Noi am avut norocul să facem parte din rândul celor care au pus piciorul pe pământul ferm. De aceea, ne simțeam binecuvântați de a ne număra printre cei două mii de refugiați din lagărul care nu trebuia să primească decât doar două sute.

Am construit o baracă pe stâlpi într-un colț retras al lagărului, pe panta unei coline. Douăzeci şi cinci de persoane din cinci familii am doborât timp de săptămâni întregi, pe ascuns, câțiva copaci din pădurea vecină, plantându-i în solul moale de argilă, fixând şase panouri de placaj ca să facem o podea mare şi să acoperim osatura cu o pânză de un bleu luminos, bleu plastic, bleu jucărie. Am avut şansa să găsim destui saci de orez din pânză de iută şi nailon ca să îngrădim cele patru părți ale barăcii noastre, în plus de cele trei părți ale băii comune. Dacă le priveai împreună, cele două construcții semănau cu instalația unui artist contemporan dintr-un muzeu. Noaptea dormeam atât de lipiți unii de alții, încât nu ne era niciodată frig, chiar şi fără cuvertură. Ziua, aerul din baracă devenea sufocant din cauza căldurii absorbite prin pânza bleu. În timpul zilelor şi nopților ploioase, apa curgea prin pânza găurită de frunze, rămurele, tulpini, pe care noi le adăugasem ca să ne țină răcoare.

Dacă un coregraf s-ar fi aflat sub această pânză într-o zi sau o noapte ploioasă, cu siguranță ar fi reprodus următoarea scenă: douăzeci şi cinci de persoane, mici şi mari, în picioare, ținând în fiecare mână câte o cutie de conservă pentru a strânge apa ce se scurgea de pe pânză, uneori abundent, alteori câte o picătură. Dacă un muzician ar fi fost acolo, ar fi auzit orchestrarea apei ce lovea pereții cutiilor de conserve. Dacă un cineast ar fi fost prezent, ar fi captat frumusețea acestei complicități tăcute şi spontane între nişte oameni loviți de soartă. Însă, nu eram decât noi, în picioare pe podeaua care se afunda încet în pământul argilos. Peste trei luni, podeaua era atât de înclinată într-o parte, încât am fost obligați să ne schimbăm fiecare locurile pentru a împiedica copiii şi femeile să alunece în timpul somnului spre burta durdulie a vecinului.

În ciuda tuturor nopților când visele noastre se topeau pe panta podelei, mama a continuat să aspire la un viitor mai bun pentru noi. Îşi găsise un complice. Era tânăr şi, fără îndoială, naiv, deoarece îndrăznea să-şi manifeste bucuria şi dezinvoltura în mijlocul vidului monoton al vieții noastre de zi cu zi. Mama a înființat împreună cu el o clasă de limba engleză. Am petrecut cu el dimineți întregi, repetând cuvinte pe care nu le înțelegeam. Eram însă toți prezenți, pentru că reuşea să însenineze cerul, lăsându-ne să întrezărim un orizont nou, departe de găurile larg deschise pline de excremente acumulate de cele două mii de persoane din lagăr. Fără chipul lui, nu am fi putut să ne imaginăm un orizont lipsit de mirosuri dezgustătoare, de muşte, de viermi. Fără chipul lui, nu am fi putut să ne imaginăm că va veni o zi când nu vom mai mânca peşti alterați, aruncați în fiecare seară la ora distribuirii alimentelor direct pe pământ. Fără chipul lui, am fi pierdut

cu certitudine dorința să întindem mâna pentru a ne ajunge din urmă visele.

Din nefericire, după toate dimineţile petrecute cu acest profesor de engleză improvizat, nu am reținut decât o singură frază: „*My boat number is KG0338.”*[4] Această frază s-a dovedit absolut inutilă, fiindcă nu am avut niciodată ocazia să o folosesc, nici măcar în timpul controlului medical al delegației canadiene. Medicul de serviciu nu mi-a adresat nici măcar un cuvânt. Mi-a tras de elasticul pantalonilor ca să vadă de ce sex sunt în loc să mă întrebe pe mine. *Boy or girl?* Cunoşteam pe de rost şi aceste două cuvinte. Presupun că fața unui băiat şi cea a unei fete de zece ani trebuiau să semene enorm, ținând cont de starea de slăbiciune în care ne aflam. Şi apoi, timpul presa: eram atât de numeroşi de partea cealaltă a uşii. Era atât de cald în această mică sală de consultații cu ferestrele deschise spre o alee zgomotoasă, unde sute de persoane se îngrămădeau cu găleţile de apă lângă pompă. Eram acoperiți de erupții de râie şi plini de păduchi, iar pe fața noastră, a tuturor, se citea disperarea, înfrângerea.

În orice caz, vorbeam foarte puțin, uneori deloc. Toată copilăria, verişoara mea Sao Mai a vorbit mereu în numele meu, deoarece eu eram umbra ei: de aceeaşi vârstă, din aceeaşi clasă, de acelaşi sex, chipul ei însă era de partea luminii, iar al meu, de partea obscurității, umbrei, tăcerii.

Mama voia să vorbesc, să învăț să vorbesc franceza cât mai repede, ca şi engleza, de altfel, fiindcă limba mea maternă devenise nu neînsemnată, ci inutilă. Chiar din al doilea an de când mă aflam în Québec, m-a trimis într-o

[4] „Numărul meu de vapor este KG0338”, *n.tr.*

cazarmă de cadeți anglofoni. Era un mod de a învăța engleza gratuit. Se înşela, nu era gratuit. Am plătit-o scump. Erau acolo vreo patruzeci de cadeți, toți înalți, agitați şi, mai cu seamă, adolescenți. Se luau în serios, cercetând minuțios cuta gulerului, unghiul beretei, lustrul cizmei. Cei mai mari strigau la cei mai mici. Se jucau de-a războiul, de-a absurdul, fără să înțeleagă. Eu nu-i înțelegeam. Nu înțelegeam nici de ce superiorul nostru repetase la nesfârşit numele vecinului meu din rând. Probabil, voia să rețin numele acestui adolescent care era de două ori mai înalt ca mine. Am început primul meu dialog în limba engleză, salutându-l la sfârşitul sesiunii: *„Bye, Asshole."*[5]

Mama mă expunea deseori la situații de ruşine maximă. Într-o zi, m-a rugat să cumpăr zahăr de la băcănia situată chiar la parterul primului nostru apartament. M-am dus acolo, dar n-am găsit zahăr. Mama m-a trimis din nou încuind şi uşa după mine: „Să nu te întorci fără zahăr!" Uitase că eram surdă şi mută. M-am aşezat pe treptele băcăniei, rămânând acolo până la ora închiderii, până ce băcanul m-a luat de mână şi m-a condus către sacul de zahăr. El mă înțelesese, chiar dacă cuvântul „zahăr" pronunțat de mine avea un gust amar.

Multă vreme am crezut că mamei îi făcea o plăcere nebună să mă împingă fără încetare pe marginea prăpastiei. Când i-am avut pe copiii mei, am înțeles că ar fi trebuit atunci să mi-o imaginez cum sta în spatele uşii închise, cu ochii lipiți de vizor; ar fi trebuit să o aud cum îi vorbea băcanului la telefon, în timp ce eu plângeam, şezând pe trepte. De asemenea, am înțeles mai târziu că mama nutrea cu siguranță multe vise pentru mine, dar că ea mi-a

[5] „Pa, Idiotule.", *n.tr.*

transmis mai ales uneltele care-mi permiteau să recapăt noi rădăcini şi să reîncep să visez.

Oraşul Granby a fost pântecele cald care ne-a purtat în timpul primului an în Canada. Locuitorii săi ne-au legănat pe rând, unul câte unul. Elevii şcolii primare pe care o frecventam făceau coadă pentru a ne invita la ei acasă la masă. Astfel, fiecare prânz era rezervat de câte o familie şi de fiecare dată ne întorceam la şcoală cu stomacul aproape gol, pentru că nu ştiam cum se mănâncă orez nelipicios cu furculița. Nu ştiam cum să le spunem că această mâncare ne era străină, că nu era necesar să alerge prin piețe în căutarea ultimei cutii de Minute Rice. Nu puteam nici să le vorbim şi nici să înțelegem ce ne spuneau. Nu lipsea însă esențialul. Generozitatea şi recunoştința erau prezente în fiecare grăunte de orez lăsat de noi în farfurie. Mă întreb şi astăzi dacă nu cumva cuvintele nu ar fi întinat aceste momente de grație. Şi dacă, uneori, sentimentele nu sunt mai bine înțelese în tăcere, ca cea dintre Claudette şi domnul Kiet. Primele lor clipe petrecute împreună fuseseră lipsite de cuvinte şi, cu toate acestea, domnul Kiet acceptase să-şi încredințeze bebeluşul în brațele lui Claudette fără a pune întrebări: un bebeluş, copilul său, pe care îl găsise pe plajă, după ce ambarcațiunea lui se răsturnase sub un val prea lacom. Nu-şi regăsise soția, ci numai băiatul care se născu a doua oară, fără mama lui. Claudette le-a întins mâna şi i-a găzduit timp de zile, luni, ani întregi.

La fel mi-a întins şi mie mâna Johanne. Ea m-a îndrăgit, deşi purtam o căciuliță cu logo-ul McDonald's şi mă duceam pe ascuns într-un camion cu prelată cu alți cincizeci de vietnamezi la lucru pe câmpurile Cantoanelor de Est după terminarea cursurilor. Johanne voia ca în anul următor să mergem împreună la şcoala secundară privată.

Cu toate acestea, ştia că la fiecare sfârşit de după-amiază aşteptam camioanele agricultorilor chiar în curtea acelei şcoli ca să mergem la lucru la negru şi să adunăm câțiva dolari în schimbul sacilor de fasole culeasă.

Johanne m-a dus la cinema, chiar dacă purtam o cămaşă cu o gaură lângă bordură, cumpărată la preț redus cu optzeci şi opt de cenți. Când ne-am întors de la filmul *Fame*, mi-a arătat cum se cântă în engleză cântecul-temă: *I sing the body electric...*, fără ca eu să înțeleg cuvintele şi nici conversația cu sora şi părinții ei în jurul şemineului, la ei acasă. De asemenea, ea este cea care m-a ajutat să mă ridic după primele căderi cu patinele, m-a aplaudat şi mi-a strigat numele în mulțime, când Serge, un coleg de clasă, de trei ori mai înalt ca mine, m-a luat în brațe cu mingea de fotbal[6] cu tot ca să marcheze un gol.

Mă întreb dacă nu am imaginat-o pe prietena mea. Am întâlnit mulți oameni care cred în Dumnezeu, eu, însă, cred în îngeri. Johanne era unul din ei. Făcea parte dintr-o armată de îngeri care fuseseră paraşutați peste oraş pentru a ne supune unui tratament de şoc. Stăteau la uşile noastre cu zecile ca să ne ofere haine călduroase, jucării, invitații, vise. Aveam deseori senzația că nu era suficient spațiu în noi ca să primim tot ce ni se oferea, să captăm toate zâmbetele care ne erau destinate. Cum să vizitezi grădina zoologică de la Granby mai mult de două ori într-un sfârşit de săptămână? Cum să apreciezi un weekend la camping în mijlocul naturii? Cum să savurezi omleta cu sirop de arțar?

---

[6] Fotbal american, *n.tr.*

Păstrez şi acum fotografia tatălui meu în braţele acelor *„parrains”*[7] ai noştri, o familie de benevoli care ne fusese atribuită. Îşi dedicau duminicile ca să ne conducă prin depozitele de mobile de ocazie. Negociau cu glas tare ca să ne putem cumpăra saltele, veselă, paturi, canapele, într-un cuvânt, esenţialul, cu cele trei sute de dolari de alocaţie guvernamentală pentru mobilarea primei noastre locuinţe din Québec. Unul din vânzători i-a dat gratis tatălui meu un pulover roşu cu guler mare răsucit. L-a purtat cu mândrie în fiecare zi din prima noastră primăvară în Québec. Astăzi, zâmbetul lui larg din fotografie te face să uiţi croiala arcuită a acestui pulover pentru femei. Uneori e preferabil să nu fii la curent cu toate.

Desigur, sunt clipe când am fi dorit să ştim mai multe. Să ştim, de exemplu, că vechile noastre saltele aveau purici. Aceste amănunte, însă, sunt lipsite de importanţă, fiindcă ele nu apăreau în fotografii. În orice caz, credeam că eram imunizaţi contra pişcăturilor, că niciun puric nu putea să ne pişte pielea colorată în arămiu de soarele Malaeziei. Ori, vânturile reci şi băile fierbinţi ne-au purificat, făcând muşcăturile insuportabile şi mâncărimea sângerândă.

Am aruncat saltelele fără a-i anunţa pe binefăcătorii noştri. Nu voiam să-i întristăm, pentru că o făcuseră cu toată inima şi ne oferiseră din timpul lor. Apreciam generozitatea lor, dar insuficient: încă nu cunoşteam preţul timpului, justa sa valoare, raritatea sa extremă.

Pe parcursul întregului an, Granby a reprezentat paradisul terestru. Nu-mi puteam imagina un loc mai bun

---

[7] Naş, persoană care acceptă să ia pe cineva sub îngrijire, să se înfrăţească cu cineva, *n.tr.*

pe pământ, chiar dacă muştele ne pişcau la fel ca în lagărul de refugiaţi. Un botanist local ne-a condus pe cei mici în locurile mlăştinoase unde rogozii creşteau cu miile ca să ne arate insectele. El nu ştia că în lagărul de refugiaţi am trăit luni de zile invadaţi de muşte. Se puneau pe crengile unui copac uscat de lângă fosele septice, alături de baraca noastră. Se aşezau faţă în faţă în jurul crengilor asemenea boabelor unui ciorchine de piper sau de stafide. Erau atât de numeroase, atât de uriaşe, încât nu era nevoie să zboare ca să ne pătrundă în ochi, să ne acapareze viaţa. Nu era nevoie să păstrăm tăcerea ca să le auzim, în vreme ce, acum, botanistul nostru vorbea în şoaptă ca să le asculte şi să încerce să le descifreze bâzâitul.

Cunosc bâzâitul muştelor pe de rost. Nu-mi trebuie decât să închid ochii ca să le aud din nou zburând în jurul meu, căci timp de luni de zile eram nevoită să mă ghemuiesc pe vine în spatele uşii uneia din cele şaisprezece cabine, la zece centimetri numai deasupra unei gropi uriaşe pline ochi cu excremente sub soarele arzător din Malaezia. Eram silită să privesc culoarea brună indescriptibilă fără a clipi din ochi ca să nu alunec pe cele două scânduri, de fiecare dată când mergeam pe ele. Trebuia să-mi menţin echilibrul, să nu leşin atunci când excrementele mele sau cele din cabina vecină mă stropeau. În aceste clipe mă duceam cu gândul în altă parte, ascultând zborul muştelor. Într-o zi, am scăpat un papuc printre scânduri după ce îmi mişcasem prea repede piciorul. Căzuse în acea magmă fără a se scufunda. Plutea asemenea unei corăbii în derivă.

Am mers desculţă mai multe zile, sperând că mama îmi va găsi un papuc orfan de la vreun copil care, la fel ca şi mine, îl pierduse pe al său. Călcam direct pe pământul argilos, unde viermii se cuibăriseră cu o săptămână înainte.

La fiecare ploaie torențială, ieşeau cu sutele de mii din fosa septică, de parcă ar fi răspuns la chemarea vreunui liberator. Se îndreptau cu toții către urcuşul colinei şi o escaladau neobosiți şi fără să cadă vreodată. Se târau până la picioarele noastre, toți în acelaşi ritm, transformând roşeața argiloasă într-un covor alb unduios. Erau atât de mulți, încât abandonasem lupta înainte chiar de a o începe. Deveneau invincibili, iar noi, vulnerabili. Astfel, le permiteam să-şi extindă teritoriul până la sfârşitul ploii, moment în care deveneau la rândul lor vulnerabili.

Când comuniştii au cucerit Saigonul, familia noastră le-a cedat jumătate din casă, deoarece deveniserăm vulnerabili. Au ridicat un zid de cărămidă pentru a delimita două adrese: una pentru noi şi alta pentru postul de poliție din cartier.

Un an mai târziu, autoritățile noii administrații comuniste au revenit ca să golească şi jumătatea noastră de casă, să ne alunge şi pe noi. Nişte inspectori au intrat în curtea noastră fără avertizare, fără mandat, fără motiv şi ne-au cerut celor prezenți să ne adunăm în salon. Părinții mei nu erau acasă, atunci inspectorii i-au aşteptat, aşezându-se pe marginea fotoliilor *Art déco*, cu spatele drept, fără a atinge nici măcar o dată cele două pătrate de pânză albă de in, pline cu broderii fine, care împodobeau brațele. Mama a apărut prima de după uşa din fier forjat. Purta o fustă albă plisată şi pantofi de sport. În spatele ei, tata, cu fața încă transpirată, cu nişte rachete de tenis în mână. Apariția neaşteptată a inspectorilor ne-a proiectat în prezent, în timp ce savuram încă ultimele clipe ale trecutului. Părinții mei au fost somați să rămână în salon în timp ce inspectorii începeau munca de inventariere.

Noi, copiii, puteam să-i însoțim de la un etaj la altul, de la o cameră la alta. Au sigilat scrinurile, dulapurile, mobila de toaletă, seifurile. Au sigilat până şi un dulap mare pentru sutiene ce aparținea bunicii şi celor şase fiice ale ei, fără a-i descrie însă conținutul. M-am gândit atunci că tânărul inspector era intimidat, imaginându-şi aceste fete în salon, cu sânii rotunzi, purtând dantele fine importate de la Paris. M-am gândit, de asemenea, că omitea să descrie conținutul, lăsând foaia goală, copleşit fiind de emoția care-l făcea să-i tremure mâna scriind. Mă înşelam însă: era fiindcă nu cunoştea la ce serveau sutienele. În mintea lui, ele semănau cu filtrele de cafea ale mamei sale: făcute din țesătură cusută în jurul unui inel de metal, al cărui capăt răsucit servea de mâner.

Seară de seară, la intrarea pe podul Long Biên care traversează fluviul Roşu din Hanoi, mama lui umplea filtrul de cafea înainte de a-l pune în cafetiera din aluminiu pentru a vinde câteva ceşti trecătorilor. Iarna, punea paharele cu trei înghițituri într-un bol cu apă fierbinte ca să le păstreze calde în timp ce bărbații discutau, aşezați pe băncile pe care ea le punea la dispoziție şi care de-abia dacă erau un pic mai sus decât pământul. Clienții o reperau după flacăra lămpii minuscule de ulei, aşezată pe măsuța ei de lucru, alături de trei țigări puse într-o farfurie. În fiecare dimineață, tânărul inspector, copil pe atunci, se trezea cu filtrul de cafea din țesătură brună cârpit de nenumărate ori, uneori încă umed, agățat de un cui chiar deasupra capului. L-am auzit discutând cu ceilalți inspectori într-un colț al scării. Nu înțelegea de ce familia noastră avea atâtea filtre de cafea aranjate în nişte sertare tapițate cu hârtie de mătase. Şi de ce erau duble? Să fi fost oare deoarece cafeaua se serveşte întotdeauna în compania unui prieten?

Tânărul inspector traversase jungla de la vârsta de doisprezece ani ca să elibereze sudul Vietnamului de mâinile „păroase” ale americanilor. Dormise în tuneluri subterane, petrecuse zile întregi în iazuri ascuns sub un nufăr, văzuse corpurile camarazilor sacrificați pentru a împiedica tunurile să alunece, supraviețuise nopților de malarie în mijlocul zgomotului elicopterelor şi exploziilor. Uitase chipul părinților săi, cu excepția dinților lăcuiți cu negru ca tăciunele ai mamei sale. Atunci, cum ar fi putut să ghicească rostul unui sutien? Băieții şi fetele din junglă purtau toți aceleaşi lucruri: o bonetă verde, nişte sandale confecționate din fâşii de pneuri uzate, o uniformă şi un fular cu pătrate negre şi albe. Inventarul averii lor dura trei secunde, în timp ce al nostru a ținut un an. Am fost nevoiți să împărțim spațiul, adăpostind în locuința noastră zece fete şi băieți soldați-inspectori. Le-am pus la dispoziție un etaj. Locuiam fiecare în propriul colț de casă, evitând contactele, cu excepția celor din timpul percheziției zilnice, când eram obligați să stăm unii în fața altora. Trebuia să se asigure că nu posedam decât esențialul, la fel ca şi ei.

Într-una din zile, cei zece locatari ne-au târât până în sala lor de baie, acuzându-ne de furtul unui peşte pe care l-ar fi primit pentru cină. Ne arătau înspre cuva toaletei ca să ne explice că peştele era acolo în dimineața aceea, viu şi sănătos. Ce i se întâmplase?

Mulțumită acestui peşte, am reuşit să stabilim o comunicare reciprocă. Mai târziu, tatăl meu i-a corupt, făcându-i să asculte muzică pe ascuns. Stăteam sub pian, în întuneric, urmărind lacrimile ce se rostogoleau pe obrajii lor, acolo unde atrocitățile Istoriei îşi găsiseră loc şi se gravaseră fără ezitare. După această întâmplare, nu mai ştiam dacă erau duşmani sau victime, dacă îi iubeam sau îi

uram, dacă ne inspirau frică sau milă. Nici ei nu mai ştiau dacă ne eliberaseră de americani sau, dimpotrivă, noi îi eliberasem pe ei de jungla vietnameză.

Foarte repede însă, muzica aceea care reuşise să-i facă să-şi slăbească pumnii încleştaţi a ars în focul de pe terasa acoperişului casei. Primiseră ordin să ardă cărţile, cântecele, filmele, tot ce constituia o trădare a imaginii bărbaţilor şi femeilor cu braţe puternice, fluturând în aer furcile, ciocanele şi drapelul roşu cu steaua galbenă. Foarte repede, au umplut din nou cerul de fum.

Pe unde or fi aceşti soldaţi? Multe lucruri s-au schimbat de când am înălţat zidul din cărămidă între noi şi comunişti. M-am întors în Vietnam ca să lucrez cu cei aflaţi la originea construcţiei zidului, care au conceput această unealtă pentru a distruge sute de mii de vieţi, poate chiar milioane. Desigur, numeroase schimbări s-au produs de când tancurile au traversat pentru prima dată, în 1975, strada ce trecea pe lângă casa noastră. De atunci, am învăţat chiar şi vocabularul comunist al foştilor noştri atacatori, deoarece Zidul Berlinului a căzut, cortina de fier a fost trasă, iar eu sunt prea tânără ca să fiu copleşită de trecut. Doar că în casa mea nu va exista niciodată vreun perete din cărămidă. Nu împărtăşesc nici acum admiraţia oamenilor ce mă înconjoară pentru pereţii din cărămidă. Ei susţin că aceştia încălzesc camera.

În ziua când am obţinut postul la Hanoi, treceam prin faţa unei case cu o încăpere minusculă ce dădea în stradă. Înăuntrul ei, un bărbat şi o femeie aşezau cărămizi formând un zid ce împărţea camera în două. Zi de zi, peretele creştea, ajungând până la tavan. Secretara mi-a povestit istoria celor doi fraţi care nu mai voiau să împartă acelaşi acoperiş.

Mama lor rămăsese neputincioasă în fața acestei separări, probabil, deoarece cu treizeci de ani mai devreme ea însăşi construise pereți asemănători între învingători şi învinşi. Ea a murit în timpul celor trei ani cât m-am aflat la Hanoi. Drept moştenire, băiatului cel mare i-a lăsat ventilatorul fără întrerupător, iar mezinului – întrerupătorul fără ventilator.

Este adevărat că zidul din cărămidă între cei doi frați nu se compară cu acela care separa familia noastră de soldații comuniști; mai mult, aceşti pereți nu au aceeaşi istorie ca şi casele vechi din Québec, şi fiecare perete are propria poveste. Datorită, în special, acestei distanțări am reuşit să iau masa împreună cu cei care fuseseră brațul drept şi brațul stâng al lui Ho Şi Min fără vreo ranchiună, fără să revăd în memorie femeile călătorind cu trenul, ținând în mâini o cutie veche de lapte praf Guigoz, de parcă era un vas cu poțiune magică. Pentru bărbații închişi în lagărele de reeducare, aceasta era o poțiune magică, chiar dacă cutiile nu conțineau decât carne rumenită (thịt chà bông): un kilogram de porc fript, destrămat fibră cu fibră, uscat pe jăratic toată noaptea, sărat şi resărat cu nýớc mấm, obținut după două zile de aşteptare, speranță şi disperare. Femeile îşi puneau devotamentul în aceste filamente de porc, deşi nu aveau certitudinea că-l vor găsi pe tatăl copiilor lor în lagărul pe care urmau să-l viziteze, fără să ştie dacă era viu sau mort, rănit sau bolnav. În amintirea acestor femei, pregătesc uneori copiilor mei carne rumenită pentru a prezerva şi a repeta aceste gesturi de dragoste.

Pentru fiul meu Pascal dragostea se defineşte prin numărul de inimi desenate pe un cartonaş sau prin numărul de poveşti cu zmei, spuse cu lanterna în mână sub o plapumă de puf. Trebuie să mai aştept încă vreo câțiva ani

ca să-i pot povesti că, în alte vremuri, în alte locuri, dragostea unui părinte se manifesta prin abandonul voluntar al copiilor, asemenea părinților lui Degețel. Tot aşa, femeia care împingea cu o prăjină lungă barca făcând-o să alunece pe lacul de la poalele măreţe ale munților Hoa Lý a vrut să-şi abandoneze fiica şi să mi-o încredinţeze mie. Voia ca eu să o înlocuiesc. Prefera să-i plângă absența decât să o vadă alergând după turişti, propunându-le feţe de masă brodate. Pe atunci, eram adolescentă. În mijlocul acestor munți stâncoşi nu vedeam decât peisajul impunător în locul iubirii nemărginite a acelei mame. Sunt nopți când mă visez alergând pe fâşii lungi de pământ alături de bivoli ca să o chem din nou, ca să iau mâna fiicei sale într-a mea.

Aştept ca Pascal să mai crească încă vreo câțiva ani ca să pot face legătura între povestea mamei din munții Hoa Lý şi cea a lui Degețel. Între timp, îi spun istoria purcelului care a călătorit într-un sicriu ca să treacă posturile de supraveghere dintre sate şi oraşe. Îi place să mă asculte imitând bocitoarele cortegiului funerar, care se aruncau trup şi suflet pe lada lungă din lemn, lamentându-se, în timp ce fermierii îmbrăcați în alb, cu o bandă în jurul capului, încercau să le rețină, să le consoleze în fața inspectorilor obişnuiți cu moartea. Odată ajunşi în oraş, la o adresă clandestină ce se schimba mereu, transmiteau, cu uşile închise, purcelul măcelarului care îl împărțea în bucăți. Apoi, negustorii le agățau în jurul coapselor şi mijlocului, pentru a le duce în piață, la negru, familiilor, nouă.

Povestesc aceste anecdote lui Pascal pentru a păstra în memorie o parte a istoriei care nu-şi va găsi niciodată locul pe băncile şcolii.

Îmi amintesc de colegii de la şcoala secundară care se plângeau din cauza cursului obligatoriu de istorie. Tineri cum eram, nu ştiam că acest curs era un privilegiu pe care puteau să şi-l ofere doar țările unde domnea pacea. În alte locuri, oamenii sunt prea preocupați de supraviețuirea zilnică pentru a avea timp să-şi scrie istoria colectivă. Dacă nu aş fi trăit în liniştea maiestuoasă a marilor lacuri înghețate, în echilibrul zilnic al păcii, în iubirea celebrată cu baloane, confeti, ciocolată, probabil că nu aş fi remarcat-o vreodată pe femeia bătrână care locuia în vecinătatea mormântului străbunicului meu, în delta Mékong. Era foarte bătrână, atât de bătrână, încât sudoarea curgea prin ridurile ei precum un râuleț brăzdează pământul. Spatele ei era curbat, atât de curbat, încât era nevoită să coboare treptele de-a-ndărătelea ca să nu-şi piardă echilibrul şi să nu cadă de-a rostogolul cu capul înainte. Oare câte fire de orez plantase? Cât timp îşi ținuse oare picioarele în noroi? De câte ori văzuse soarele asfințind deasupra câmpului ei de orez? La câte vise renunțase pentru ca acum, după peste treizeci, patruzeci de ani, să arate aşa de încovoiată?

Deseori uităm existența tuturor femeilor care au purtat Vietnamul în spatele lor, în timp ce soții şi feciorii lor purtau armele pe al lor. Uităm de ele, deoarece ele nu priveau cerul pe sub pălăria conică. Aşteptau doar să apună soarele peste ele ca să poată, mai degrabă, să leşine în loc să adoarmă. Dacă ar fi aşteptat ca somnul să se apropie, ar fi avut timp să-şi imagineze fiii zdrobiți în mii de bucăți sau corpul soților plutind pe râu ca o epavă. Sclavii din America puteau să-şi cânte necazul pe câmpurile de bumbac. Aceste femei, însă, lăsau tristețea să crească în încăperile inimii lor. Erau atât de împovărate de mulțimea suferințelor, încât nu mai puteau să se ridice. Nu mai puteau să-şi redreseze spatele arcuit, încovoiat sub povara amărăciunii. Atunci când

bărbații au ieşit din junglă, mergând din nou pe digurile de pământ din jurul câmpurilor de orez, femeile au continuat să-şi ducă în spate povara istoriei inaudibile a Vietnamului. De cele mai multe ori, s-au stins în tăcere sub această apăsare.

Una din femeile pe care am cunoscut-o a murit, pierzându-şi echilibrul în closetul aşezat deasupra unui lac plin cu țipari. Papucii ei de plastic i-au alunecat. Dacă ar fi observat-o cineva în acel moment, i-ar fi văzut pălăria conică dispărând după cele patru panouri care abia îi ascundeau corpul ghemuit înconjurându-l fără să-l protejeze. A murit în fosa septică familială, iar capul ei a dispărut în gaura cu excremente între două planşe de lemn, în spatele barăcii încercuite de somni cu carnea galbenă, pielea netedă, fără solzi, lipsiți de memorie.

După decesul bătrânei doamne, mă duceam în fiecare duminică pe malul unui iaz de lotus în suburbia oraşului Hanoi şi, de fiecare dată, întâlneam două sau trei femei cu spatele arcuit, cu mâinile tremurânde, aşezate în fundul unei bărci rotunde. Se deplasau pe apă cu ajutorul unei prăjini ca să pună frunze de ceai înăuntrul florilor deschise de lotus. A doua zi se întorceau să le culeagă, una câte una, înainte ca petalele să se ofilească şi după ce frunzele ascunse reuşeau să absoarbă în timpul nopții parfumul pistilelor. Îmi povesteau că, în acest fel, fiecare frunză de ceai păstra sufletul acestor flori efemere.

Fotografiile nu au reuşit să conserve sufletul primilor noştri brazi de Crăciun. Crengile adunate în pădurile suburbiei montrealeze, înfipte în gaura genții unei roți de maşină, acoperite cu un cearşaf alb, păreau lipsite de

podoabe şi de magie, dar, de fapt, erau mult mai frumoase decât brazii de opt picioare din zilele noastre.

Părinții mei ne amintesc adesea, fraților mei şi mie, că nu vor avea bani să ne lase drept moştenire, dar cred că ei ne-au transmis deja bogăția memoriei lor, care ne face să ne pătrundem de frumusețea unui ciorchine de glicină, de fragilitatea unui cuvânt, de puterea uimirii. Mai mult, ei ne-au dat picioare ca să putem ajunge până la visele noastre, până la infinit. Probabil, este suficient ca bagaj ca să ne continuăm singuri călătoria. În caz contrar, am umple inutil traseul cu bunuri ce necesită transport, asigurare, întreținere.

Un proverb vietnamez spune: *„Doar celor cu părul lung le este frică, fiindcă nimeni nu poate trage de părul celui ce nu-l are."* Şi, atunci, mă strădui să nu cumpăr decât lucruri ce nu depăşesc limitele corpului meu.

În orice caz, după evadarea noastră cu vaporul, am învățat să călătorim foarte lejer. Bărbatul aşezat lângă unchiul meu în cala vaporului nu avea niciun bagaj, nici măcar o geantă cu haine calde, ca noi. Purta totul pe el. Avea un costum de baie, un şort, o pereche de pantaloni, un tricou, o cămaşă şi un pulover pe spate, iar restul ducea în orificii: diamante încastrate în molari, aur pe dinți şi dolari americani înfăşurați în anus. După ce am ajuns în mare, am văzut femei desfăcându-şi absorbantele igienice şi scoțând dolari americani pliați perfect în trei pe lungime.

În ceea ce mă priveşte, purtam o brățară din acrilic pentru proteză, de culoarea roz ca gingia protezei dentare. Era plină cu diamante. Părinții mei ascunseseră diamante şi în gulerele cămăşilor fraților mei. Nu aveam însă aur pe

dinți, deoarece mama nu permitea nimănui să se atingă de dinții noştri. Ea ne spunea adesea că dinții şi părul sunt rădăcinile sau, poate, sursele originare ale unei persoane. Mama dorea să avem o dantură impecabilă.

Din acest motiv, chiar şi în lagărul de refugiați, a reuşit să găsească un cleşte dentar ca să ne extragă dinții de lapte ce se clătinau. De fiecare dată, flutura dintele extras înaintea noastră, sub soarele fierbinte al Malaeziei. Ne arăta cu mândrie dinții pătați cu sânge, pe un fundal format dintr-o plajă de nisip fin şi un gard din sârmă ghimpată. Mama îmi spunea că ar fi posibil să-mi mărească ochii şi, poate, chiar să-mi corecteze urechile dezlipite prea mult. Dar nu va putea să schimbe celelalte imperfecțiuni structurale ale feței mele. Atunci, trebuia să am cel puțin dinți ireproşabili şi, în niciun caz, să nu-i schimb pe diamante. Şi mai ştia că, dacă vaporul nostru ar fi fost interceptat de piraţii tailandezi, aceştia ne-ar fi smuls dinții de aur şi molarii împodobiți cu diamante.

Poliția primise ordinul să permită tuturor vapoarelor care transportau vietnamezi de origine chineză să plece „clandestin". Chinezii erau capitalişti, adică anticomunişti prin originea lor etnică, prin accentul lor. Atunci, inspectorii aveau dreptul să-i percheziționeze, să-i deposedeze până în ultima clipă, până la umilință. Familia mea şi cu mine am devenit chinezi. Am revendicat genele strămoşilor mei ca să putem pleca cu acordul tacit al poliției.

Străbunicul meu după mamă era chinez. A sosit în Vietnam întâmplător la vârsta de optsprezece ani, s-a căsătorit cu o vietnameză şi a avut opt copii. Patru din ei au decis să fie vietnamezi şi ceilalți patru, chinezi. Cei patru vietnamezi, printre care era şi bunicul meu, au devenit

politicieni şi savanţi. Ceilalţi patru chinezi au prosperat în comerţul cu orez. Chiar dacă bunicul meu a devenit prefect, nu a reuşit să-i convingă pe cele patru surori şi pe fraţii lui chinezi să-şi trimită copiii la şcoala vietnameză. Clanul vietnamez nu vorbea de loc dialectul Sişuan. Familia era împărţită în două şi ţara la fel: în partea de sud se aflau proamericanii şi, în cea de nord, comuniştii.

Unchiul meu Chung, fratele mai mare al mamei, reprezenta o punte de legătură între cele două clanuri culturale, între cele două tabere politice. De altfel, numele său înseamnă „împreună"; eu, însă, îl numesc unchiul Doi, pentru că la vietnamezii din sud există o tradiţie de a înlocui numele fraţilor şi surorilor cu ordinea naşterilor, dar începând cu numărul 2.

Unchiul Doi, fiul cel mare al familiei, era deputat şi şef al opoziţiei. Făcea parte dintr-un partid politic constituit din tineri intelectuali. Acesta forma a treia tabără, opunând o puternică rezistenţă între cele două linii principale. Guvernul proamerican a permis apariţia acestui partid politic ca să calmeze furia şi protestele tinerilor idealişti. Unchiul meu a fost propulsat pe piaţa publică ca o vedetă. Pe de o parte, îşi seducea membrii echipei prin programul lui politic. Pe de alta, graţie aspectului său de june prim, reprezenta pentru alegători speranţa unei democraţii aparente. Prin optimismul său dezinvolt şi carisma de bărbat tânăr, reuşise să facă să dispară frontiera dintre familia chineză şi cea vietnameză. Se număra printre cei care puteau să discute cu un ministru despre impactul penuriei de hârtie asupra libertăţii presei şi, în acelaşi timp, să o ia pe soţia acestuia de mijloc pentru a valsa cu ea, chiar dacă vietnamezele nu ştiau să valseze.

Toată copilăria, am dorit în secret să fiu fata unchiului Doi. Fiica lui, Sao Mai, era o prințesă pentru el, chiar dacă uita de existența ei mai multe zile în şir. Sao Mai era venerată de părinți ca o *prima donna*. De multe ori unchiul Doi organiza serate la el acasă. În toiul acestora, se întâmpla deseori să înceteze orice conversație ca să-şi aşeze fiica la pian şi să prezinte scurta melodie pe care ea urma să o interpreteze. În acele două minute cât ea interpreta sonata „Clar de lună", pentru el nu exista decât păpuşa lui cu degete grăsuțe, cântând la pian cu o bucurie imensă în fața unei mulțimi de adulți. De fiecare dată, mă aşezam sub scara din salon ca să memorez sărutul unchiului pe nasul lui Sao Mai, în timp ce invitații aplaudau. Câteodată, îi acorda doar două minute de atenție, dar era suficient pentru ca verişoara mea să-şi manifeste forța interioară pe care eu nu o posedam. Nu-i păsa dacă stomacul îi era plin sau gol, Sao Mai continua să dea fără ezitare ordine fraților mai mari şi mie.

Am crescut împreună cu verişoara mea Sao Mai. Uneori mergeam la ea acasă, alteori venea ea la mine. Când eram la ea, se întâmpla să nu mai rămână niciun grăunte de orez. De îndată ce părinții ei plecau de acasă, slujitoarele dispăreau şi ele, luând adesea cu ele orezul pentru prânz. Lucrul acesta se întâmpla foarte des. Într-o zi, fratele ei mai mare ne-a dat să mâncăm orez vechi de câteva zile, lipit pe fundul unei cratițe. Adăugase puțin ulei şi ceapă ca să gătească prânzul cu el. Eram cinci copii la masă, ronțăind din această turtă uscată. Alteori, eram acoperiți de munți întregi de mango, longan, litchi, rosette de Lyon[8], de prăjituri *choux à la crème*.

[8] Cârnat din carne de porc, *n.tr.*

Părinții verişoarei mele făceau cumpărături în funcție de culoarea unui fruct sau de aroma unui condiment sau, pur şi simplu, sub impulsul momentului. Hrana pe care o aduceau era mereu înconjurată de o aură de sărbătoare, de decadență, de surescitare. Nu le păsa dacă oala de orez era goală, şi nici dacă nu învățam poemele obligatorii pe de rost. Voiau doar să ne vadă mâncând pe săturate mango, muşcând şi împroşcând sucul din ele, rotindu-ne în jurul nostru şi în jurul lor ca nişte titirezi pe muzica grupului Doors, a lui Sylvie Vartan, Michel Sardou, Beatles, Cat Stevens...

Acasă la mine, mâncarea era întotdeauna gata la timp, servitoarele prezente, temele pentru acasă verificate. Contrar părinților lui Sao Mai, mama ne dădea doar două fructe de mango ca să le împărțim între mine şi cei doi frați ai mei, deşi în coş mai rămâneau câteva duzini. Dacă nu reuşeam să ne înțelegem cu privire la porții, mama ni le lua din față şi ne priva de ele până când găseam un compromis ca să împărțim în mod inegal cele două fructe între toți trei. Aşa se face că, uneori, preferam să mănânc orez uscat cu verişorii mei.

Am vrut să fiu foarte diferită de mama, până în ziua când am hotărât să-i pun pe cei doi băieți ai mei să doarmă în aceeaşi cameră, deşi în casă mai aveam două camere libere. Voiam ca ei să învețe să se ajute unul pe celălalt, aşa cum m-am ajutat şi eu cu frații mei. Cineva îmi spusese că legăturile se țes prin râsete, dar şi mai mult prin partaj şi frustrările pe care acesta le implică. Probabil din cauză că plânsul unuia atrăgea plânsul celuilalt, în mijlocul nopții, fiul meu autist a ajuns să conştientizeze prezența lui Pascal, fratele lui mai mare, pe care îl ignorase în primii trei sau patru ani de viață. Astăzi, îi face o plăcere vădită să se

ghemuiască în brațele lui Pascal şi să se ascundă în spatele lui atunci când întâlneşte vreo persoană necunoscută. Poate că, datorită somnului întrerupt, deseori deranjat, Pascal îşi pune înadins pantoful stâng înaintea celui drept pentru a domoli asprimea obsesivă a fratelui său, pentru ca fratele său să-şi înceapă ziua fără iritare, fără tulburări nejustificate.

Probabil că mama avea dreptate, obligându-ne să ne exersăm aceste relații de partaj, nu numai între mine şi frații mei, dar şi între noi şi verii noştri. O împărtăşeam în comun pe mama cu verişoara mea Sao Mai, deoarece mama îşi asumase responsabilitatea să o crească pe această nepoată. Deci, frecventam aceeaşi şcoală, ca nişte surori gemene şi ne aşezam în aceeaşi bancă, în aceeaşi clasă. Uneori, verişoara mea o înlocuia pe învățătoare când aceasta nu venea la ore şi se urca pe catedra ei, fluturând rigla cea mare a acesteia. Avea cinci sau şase ani ca şi noi, dar nu era deloc intimidată din cauza riglei, deoarece, contrar nouă, ea fusese urcată mereu pe un piedestal. Eu, însă, făceam pipi pe mine pentru că nu îndrăzneam să ridic mâna, şi nici să merg până la uşă sub privirile țintite asupra mea. Verişoara mea îi bătea pe cei care copiau răspunsurile după mine. Îi făcea praf pe cei care îşi băteau joc de lacrimile mele. Mă proteja pentru că eram ca umbra ei.

Îşi purta umbra după sine peste tot, dar, uneori, mă făcea să alerg din urmă ca un câine, doar aşa, ca să se distreze.

Când eram împreună cu Sao Mai – şi eram mereu împreună –, ospătarii de la fostul Cerc sportiv din Saigon nu-mi serveau niciodată apă gazoasă cu lămâie la sfârşitul lecțiilor de tenis, pe motiv că o serviseră deja pe Sao Mai. În

spatele gardului înalt ce împrejmuia acest club şic, nu erau decât două categorii de persoane foarte distincte: elita şi servitorii, copiii regi cu haine imaculate şi culegătorii de mingi cu picioarele desculțe. Eu, însă, nu aparțineam niciuneia din ele. Eram doar umbra lui Sao Mai. Mergeam în urma sa ca să pot spiona conversațiile tatălui ei cu partenerii de tenis în timpul pauzei de ceai. Ne vorbea despre Proust, în timp ce mânca *Madelaines*, înfundat în fotoliul său din răchită, pe terasa Cercului sportiv din Saigon. Descria scaunele din *Jardin du Luxembourg* cu acelaşi entuziasm cu care vorbea despre picioarele interminabile ale dansatoarelor de cancan. Ne făcea să călătorim împreună cu el, depănând amintirile lui de student străin la Paris. Îl ascultam de după scaunul lui fără a respira, ca o umbră, numai să nu se oprească.

Mama se supăra deseori, văzându-mă cât eram de ştearsă. Îmi spunea că trebuia să ies din umbră, să-mi desăvârşesc calitățile pentru ca lumina să se poată reflecta în ele. De fiecare dată când încerca să mă scoată din umbră, din umbra mea, mă înecam în lacrimi până ce mă epuizam, până ce mama mă lăsa adormită pe bancheta din spate a maşinii, în arşița toridă a Saigonului. Petreceam mai mult timp în locurile de parcare ale caselor decât în salonul celor care ne invitau. Uneori, mă trezeam în zgomotul copiilor învârtindu-se inocent în jurul maşinii, chicotind şi scoțând limba. Mama credea că, tot zbătându-mă, muşchii mi se vor întări. Cu timpul, a reuşit să facă din mine o femeie, dar niciodată o prințesă.

Astăzi, mama regretă că nu m-a educat ca pe o prințesă, deoarece ea nu este ca o regină pentru mine, aşa cum unchiul Doi fusese ca un rege pentru copiii lui. El şi-a menținut statutul de rege până la moarte, chiar dacă nu

semnase niciodată extemporalele copiilor, nu le controlase nicio foaie matricolă, şi nici nu le spălase mâinile murdare. Uneori aveam norocul, verişoara mea şi cu mine, să călătorim cu Vespa, automobilul unchiului meu, verişoara mea în faţă în picioare, şi eu aşezată pe bancheta din spate. Împreună cu Sao Mai, l-am aşteptat îndelung de nenumărate ori, sub tamarinul din faţa şcolii primare, până ce portarul închidea uşile cu lacătul. Chiar şi vânzătorii de mango marinate, de guava[9] cu sare aromatizată, de jicama[10] răcoritoare părăsiseră deja trotuarul din faţa şcolii, când Mai şi cu mine, orbite de lumina soarelui ce apunea, îl zăream sosind din depărtare, cu părul în vânt, afişând un zâmbet înflăcărat, incomparabil.

Ne lua în braţe şi nu numai că ne transformam pe loc în prinţese, dar eram şi cele mai frumoase, cele mai preţioase în ochii lui. Momentul acesta de euforie dura doar cât ţinea drumul: foarte repede, se pomenea cu o femeie în braţe, aproape niciodată aceeaşi, care, la rândul ei, devenea prinţesa lui de moment. Îl aşteptam în salon până ce noua prinţesă înceta să mai fie prinţesă. Fiecare din aceste femei a avut satisfacţia de a crede că era aleasa lui, chiar dacă ştia foarte bine că era doar una printre multe altele.

Părinţii mei criticau de multe ori dezinvoltura unchiului Doi. Din această cauză, şi înainte chiar ca unchiul Doi să mi-o fi cerut-o, nu le-am vorbit niciodată despre nesfârşitele aşteptări din faţa şcolii şi nici despre serile din saloanele

---

[9] Fruct al unui arbore exotic din familia Mirtaceelor, *n.tr.*

[10] Legumă originară din Mexic, asemănătoare cu napul, cu tubercul mare şi gros, cu carne albuie, crocantă şi suculentă şi coajă necomestibilă, *n.tr.*

femeilor necunoscute. Dacă l-aş fi denunțat, n-ar mai fi avut dreptul să vină după noi. Aş fi pierdut şansa să fiu prințesă, să-mi văd sărutul transformându-se în floare pe obrazul lui. Acum, după treizeci de ani, mama ar dori să vadă aceste săruturi înflorind pe obrajii ei. Poate că am devenit o prințesă în ochii ei. Eu însă sunt doar fiica ei, atâta doar, fiica ei.

Din Québec, mama le-a trimis bani băieților unchiului Doi ca să plece cu vaporul, aşa cum făcusem şi noi. După primul val de *boat people* de la sfârşitul anilor 1970 nu mai era rezonabil să trimiți fete pe mare, deoarece întâlnirea cu pirații devenise un pasaj obligatoriu, un ritual al călătoriei, o lovitură inevitabilă. De aceea, doar cei doi băieți mai mari au plecat cu autobuzul fugarilor. Au fost însă arestați în timpul călătoriei. Îi denunțase tatăl lor, unchiul meu, regele meu... Să fi fost din cauza fricii de a-i pierde pe mare sau a represaliilor împotriva lui, ca tată? Când retrăiesc acest moment, îmi zic că nu a putut niciodată să le spună că nu a fost niciodată tatăl lor, ci doar regele lor. Probabil că îi era frică să nu fie arătat cu degetul ca anticomunist în piața publică. Fără îndoială, îi era frică să se întoarcă în piața publică, ce îi aparținuse încă cu puțin timp înainte. Dacă aş fi putut să-i şoptesc la ureche în momentul acela, i-aş fi spus să nu-i denunțe. I-aş fi spus că nici eu nu-l denunțasem pentru întârzierile sau escapadele sale.

Jeanne, zâna noastră îmbrăcată în maiou şi ciorapi roz, cu o floare prinsă în păr, m-a făcut să-mi recapăt vocea fără să se folosească de cuvinte. Ne vorbea – celor nouă vietnamezi de la şcoala primară din Sainte-Famille – folosindu-se de muzică, mişcându-şi degetele, umerii. Ne arăta cum să umplem spațiul în jurul nostru, degajând brațele, ridicând bărbia, respirând adânc. Trecea de la unul

la celălalt ca o zână, mângâindu-ne pe rând cu privirea. Îşi întindea gâtul, formând o linie continuă cu umerii, cu braţele, până la vârful degetelor. Picioarele ei făceau cercuri mari de parcă ar fi curăţat pereţii şi ar fi mişcat aerul. Graţie Jeannei am reuşit să-mi eliberez vocea de barierele corpului pentru a o face să ajungă pe buzele mele.

Mi-am folosit vocea ca să-i citesc unchiului Doi, cu puţin timp înainte să moară, în plin centru al Saigonului, câteva pasaje erotice din cartea lui Houellebecq *Les particules élémentaires.* Nu mai doream să fiu prinţesa lui, devenisem îngerul lui, amintindu-i cum îmi cufunda degetele în crema chantilly din cafeaua vieneză şi îmi cânta *„Besame, besame mucho...”.*

Trupul său, chiar şi rece şi înţepenit, a fost înconjurat nu numai de copiii săi, de soţiile sale – fosta şi cea nouă –, de fraţi şi surori, dar şi de oameni care nu-l cunoşteau. Se adunaseră cu miile ca să-i plângă moartea. Femeile îşi plângeau amantul, unii jurnalistul sportiv, alţii fostul deputat, scriitorul, pictorul, mâna lor la poker.

Printre aceste persoane se afla un bărbat, vădit foarte sărac. Purta o cămaşă cu gulerul îngălbenit şi pantaloni negri plisaţi, strânşi cu o curea veche. Se ţinea la distanţă, la umbra unui arbust exotic încărcat cu flori roşii aprinse, lângă o bicicletă chinezească murdară de noroi. Aşteptase ore în şir ca să urmeze cortegiul până la cimitirul din suburbia oraşului, în incinta unui templu budist. Chiar şi acolo, stătea în picioare deoparte, liniştit, fără să se mişte. Una din mătuşile mele s-a îndreptat înspre el şi l-a întrebat de ce străbătuse cu bicicleta atâta distanţă. Îl cunoştea pe unchiul meu? A răspuns că nu-l cunoştea, dar că, în fiecare dimineaţă, trăia şi se ridica din pat numai graţie cuvintelor

sale. Îşi pierduse idolul. Eu, însă, nu. Nu-mi pierdeam nici idolul, nici regele, ci doar un prieten care îmi povestea despre femei, politică, pictură, cărți, despre frivolități mai ales, căci nu îmbătrânise înainte să moară. Oprise timpul, continuând să se distreze, să trăiască până la capăt cu o uşurință întâlnită doar la tinerii adulți.

Atunci, poate că nu e nevoie ca mama să fie regina mea, e deja suficient că este doar mamă, chiar dacă rarele mele săruturi pe obrajii ei sunt mai puțin maiestuoase.

Mama era geloasă pe iresponsabilitatea unchiului meu sau, mai curând, pe abilitatea acestuia de a fi iresponsabil. Mai puternic decât ea era şi sentimentul de gelozie față de statutul de rege al fratelui ei mai mic şi cel de regine al celorlalte surori. Ca şi fratele mai mare, surorile ei erau venerate de copiii lor din diferite motive: una era cea mai frumoasă, alta – cea mai talentată şi alta – cea mai inteligentă... Pentru verişorii mei, mama lor era mereu ființa cea mai bună. Pentru noi toți, inclusiv mătuşile şi verişorii mei, mama mea inspira doar teamă. Când era tânără, ea reprezenta autoritatea celei mai înalte instanțe. Reuşea să-şi impună cu ardoare rolul de soră mai mare în fața surorilor mai mici, deoarece voia să scape de fratele mai mare, care absorbea orice prezență din jur.

Îşi atribuise funcțiile de bărbat în casă, de Ministru al Educației, de mamă superioară, de preşedinte-director general al clanului. Lua decizii, aplica pedepse, îi corija pe cei care greşeau, astupa gura contestatarilor... Bunicul meu, în calitate de preşedinte înalt al Consiliului, nu se ocupa de sarcinile zilnice. Bunica mea jongla în repetate rânduri cu copiii cei mici şi pierderile spontane de sarcină. După părerea mamei, unchiul Doi întruchipa în acelaşi timp

egoismul şi egocentrismul. Prin urmare, ea s-a autodesemnat drept gestionară a autorității supreme. Îmi amintesc că, într-o zi, bunica nici măcar n-a îndrăznit s-o roage să deschidă uşa sălii de baie ca să-i scoată de acolo pe fratele şi surorile mai mici, pedepsiți pentru că plecaseră cu unchiul Doi fără permisiunea mamei mele. Cum nu era decât o adolescentă, îşi gestiona în mod naiv autoritatea cu o mână de fier. Răzbunarea împotriva nepăsării fratelui mai mare şi adorației pe care cei mici i-o arătau era rău plănuită, căci frații mici au continuat să se joace în sala de baie şi fără ea. Toată frivolitatea tinereții i-a alunecat printre degete în timp ce le interzicea surorilor ei să danseze în numele castității.

Totuşi, sunt deja zece ani de când mama e îndrăgostită de dans. S-a lăsat convinsă de prieteni că tangoul, cha-cha-cha, paso doble înlocuiesc exercițiul fizic, că sunt lipsite de senzualitate, de seducție, de beție. Cu toate acestea, de când frecventează lecțiile săptămânale de dans, uneori îşi exprimă regretul că nu a îmbinat zilele campaniei electorale cu seratele, când fratele ei, tatăl meu şi zeci de alți tineri candidați se adunau în jurul unei mese şi glumeau. Din acest motiv, astăzi, când merge la cinematograf, caută mâna tatălui meu şi sărutul lui pe obraz în fața aparatelor de fotografiat.

Mama a început să trăiască, să se lase copleşită de emoție, să se redescopere la vârsta de cincizeci şi cinci de ani.

Tata, însă, nu a trebuit să se redescopere. Face parte din acei oameni care nu trăiesc decât în prezent, fără să se ataşeze de trecut. Se bucură de fiecare clipă a prezentului, ca şi cum ar fi mereu inegalabilă şi unică, fără a o compara

sau a-i da vreo apreciere. De aceea, el inspira continuu cel mai mare, cel mai frumos sentiment de fericire, fie că spăla treptele unui hotel, sau se afla într-o limuzină, în şedinţă strategică cu ministrul său de resort.

Am moştenit de la tata un sentiment permanent de satisfacţie. El, însă, cum şi l-a însuşit? Aceasta se datorează oare faptului că era al zecelea copil în familie? Sau pentru că a aşteptat îndelung întoarcerea tatălui răpit? Înainte ca francezii să părăsească Vietnamul şi americanii să sosească, satele vietnameze erau terorizate de diferite facţiuni de bandiţi, implantate de autorităţile franceze pentru a diviza ţara. Era un lucru frecvent ca familiile înstărite să fie nevoite să cumpere un cui în schimbul răscumpărării unei rude răpite. Dacă nu cumpărau cuiul, acesta era înfipt în lobul urechii celui răpit sau în altă parte a corpului. Cuiul bunicului meu a fost cumpărat de familia lui. După ce s-a întors, şi-a trimis copiii la verişorii şi verişoarele din centrele urbane pentru a le asigura securitatea şi accesul continuu la educaţie. De mic copil, tata s-a obişnuit să locuiască departe de părinţi, să părăsească locurile, să iubească prezentul, să nu se ataşeze de trecut.

Din această cauză, nu a fost niciodată curios să-şi cunoască adevărata dată a naşterii. Data oficială din certificatul înregistrat la primărie corespunde unei zile fără bombardamente, fără explozii de mine, fără luare de ostateci. Probabil, părinţii considerau că existenţa copiilor începea odată cu revenirea la viaţa normală, şi nu în momentul primelor respiraţii.

De asemenea, el nu a simţit niciodată nevoia să revadă Vietnamul după plecarea sa. Acum, oamenii din oraşul său natal îl vizitează în numele unor promotori imobiliari,

propunându-i să-şi reclame titlul de proprietate asupra casei tatălui său. Din spusele lor, în casă locuiesc zece familii. Ultima oară când am văzut-o, era folosită în calitate de cazarmă de soldații comuniști deveniți pompieri. Soldații şi-au fondat familiile în această casă grandioasă. Ştiu ei oare că locuiesc într-o clădire concepută de un inginer francez, absolvent al *École nationale des ponts et chaussées*? Sunt oare la curent cu faptul că această casă a fost construită în semn de mulțumire din partea unchiului meu față de bunicul meu, fratele mai mare, care îl trimisese la studii în Franța? Ştiu ei oare că acolo au crescut zece copii, împrăştiați acum în zece oraşe diferite din cauza expulzării din casa părintească? Nu, nu ştiu nimic. Nu au cum să ştie: s-au născut după retragerea francezilor şi înainte ca să li se poată preda la şcoală această perioadă din istoria Vietnamului. Probabil, ei nu văzuseră niciodată măcar vreun american fără camuflaj, înainte ca primul turist să vină în oraş, cu câțiva ani în urmă. Ştiu doar, că, dacă tata va pune din nou stăpânire pe casă şi o va vinde vreunui promotor, ei vor primi o mică avere, o despăgubire pentru faptul că, în ultimele luni de viață ale bunicilor după tată, i-au ținut cu forța în camera cea mai mică din propria lor casă.

În unele seri, pompierii soldați beți şi rătăciți trăgeau cu puşca prin perdeaua de la geam pentru a-l împiedica pe bunicul meu să mai vorbească. Or, el încetase să vorbească în urma unui accident vascular cerebral suferit înaintea naşterii mele. Nu i-am auzit niciodată vocea.

Pe bunicul meu după tată nu l-am văzut niciodată altfel decât culcat, întins pe un pat imens de abanos, cu picioare sculptate. Era îmbrăcat întotdeauna într-o pijama de un alb perfect, fără nicio cută măcar. Sora Cinci a tatălui meu, cea

care renunțase la căsătorie pentru a avea grijă de părinți, veghea cu obsesie asupra igienei bunicului. Nu tolera nicio pată, niciun semn de neatenție. În timpul meselor, un servitor se aşeza în spatele lui ca să-i mențină spatele drept, în timp ce mătuşa mea îi dădea să mănânce orez, câte o înghițitură. Mâncarea lui preferată era orezul cu carne de porc prăjită. Feliile de carne erau tăiate atât de subțire, încât puteai crede că au fost tocate. Nu era nevoie, însă, să fie tocate, ci doar tăiate în mici pătrate de doi pe doi milimetri. Le amesteca cu orez aburind, servit într-un bol bleu şi alb, cu marginea acoperită cu un inel de argint care îl proteja împotriva deformării. Dacă țineai aceste boluri la soare, puteai să vezi părțile transparente în reliefuri. Calitatea lor putea fi verificată prin licăririle ce permiteau să vezi nuanțele de bleu ale motivelor. Aceste boluri se adăposteau încet în căuşul palmelor mătuşii la fiecare masă, în fiecare zi, timp de zeci de ani. Ținea între degete câte un bol fin şi fierbinte, adăugând câteva picături de sos de soia şi o nucă mică de unt Bretel, importat din Franța într-o cutie roşie de conserve imprimată cu litere aurite. În timpul vizitelor noastre, uneori, aveam şi eu dreptul să mănânc din acest orez.

Astăzi, tata pregăteşte pentru băieții mei acest fel de mâncare atunci când primeşte în cadou o cutie de unt Bretel de la prietenii care se întorc din Franța. Frații mei râd cu duioşie de tata, deoarece foloseşte cele mai inimaginabile superlative pentru a caracteriza acest unt în conservă. Sunt de acord cu el. Îmi place aroma acestui unt, deoarece mă face să-mi aduc aminte de bunicul după tată, care a murit alături de soldații pompieri.

Îmi place la fel să servesc copiilor mei înghețată în aceste boluri bleu cu inele de argint. Sunt singurele obiecte

pe care am încercat să le moştenesc de la mătuşa mea, cea care fusese alungată din casă după moartea bunicilor mei după tată. Mătuşa s-a convertit la budism, locuind în spatele unei plantații de cocotieri într-o colibă, golită de orice bun material, cu excepția unui pat de lemn fără saltea, a unui evantai din lemn de santal şi a celor patru boluri bleu care aparțineau tatălui meu. Pentru o clipă, a ezitat înainte să accepte rugămintea mea: aceste boluri simbolizau ultimul ei ataşament față de grijile terestre. A murit la puțin timp după ce o vizitasem în coliba ei, înconjurată de călugării din templul vecin.

M-am întors în Vietnam ca să lucrez timp de trei ani. Cu toate acestea, nu m-am dus niciodată să vizitez oraşul natal al tatălui meu, situat la o distanță de numai două sute cincizeci de kilometri de Saigon. Când eram mică, vomam cât ținea drumul de douăsprezece ore, chiar dacă mama punea perne pe podeaua maşinii pentru a mă stabiliza. Drumurile erau pline de fisuri adânci. Rebelii comunişti le minau în timpul nopții, iar militarii proamericani le deminau ziua. Uneori, exploda câte o mină. Trebuia să aşteptăm atunci ore în şir pentru ca militarii să umple găurile şi să adune resturile umane. Într-o zi, o femeie a fost ciopârțită, împresurată cu flori de dovleac galbene, împrăştiate şi fărâmițate. Cu siguranță, era în drum spre piață ca să le vândă. Poate că au găsit şi corpul bebeluşului ei pe marginea drumului. Poate că nu. Poate că soțul ei murise în junglă. Poate că era ea femeia care îşi pierduse iubitul în fața casei bunicului meu după tată, a prefectului.

Într-o zi, în timp ce eram cufundați în obscuritatea camionului cu prelată care ne ducea la cules de căpşuni sau fasole, mama mi-a povestit că o femeie, o muncitoare, îşi aştepta în fiecare dimineață angajatorul în fața casei

bunicului meu după mamă. De fiecare dată, grădinarul bunicului îi aducea o porție de orez lipicios, ascuns într-o frunză de bananier. În fiecare dimineață, în timp ce stătea în picioare în camionul care o transporta spre plantații, se uita la grădinarul care se îndepărta, în mijlocul grădinii de bougainvillea. Într-o dimineață, nu l-a mai văzut traversând drumul de pământ ca să-i aducă micul dejun. Nici în dimineața următoare... nici mai târziu. Într-o seară, i-a dat mamei o foaie înnegrită de semne de întrebare, doar de semne de întrebare. Nimic altceva. Mama nu a mai văzut-o niciodată în camionul ticsit cu muncitori. Tânăra nu s-a întors niciodată nici în plantații, nici în grădina de bougainvillea. A dispărut fără să ştie că grădinarul ceruse în zadar părinților săi permisiunea de a se căsători cu ea. Nimeni nu i-a spus că bunicul meu acceptase cererea părinților grădinarului de a-l transfera în alt oraş. Nimeni nu i-a spus că grădinarul, iubitul ei, fusese obligat să plece fără a putea să-i lase vreo scrisoare, deoarece era analfabetă, deoarece era o tânără care călătorea în compania bărbaților, deoarece pielea ei era arsă prea tare de soare.

Şi doamna Girard avea pielea arsă, deşi nu lucra în câmpurile de zmeură şi nici în plantații. Doamna Girard o angajase pe mama ca să-i facă curățenie, fără să ştie că mama nu ținuse niciodată o mătură în mână înainte de a ieşi pentru prima dată la lucru. Doamna Girard avea părul blond platin ca Marilyn Monroe, ochii bleu, bleu, bleu, iar domnul Girard, un brunet înalt, era mândrul proprietar al unei maşini antice strălucitoare. Ne primeau deseori în casa lor albă cu peluza perfect tunsă, cu flori ce bordau intrarea, cu covoare în toate camerele. Ei întruchipau visul nostru american.

Fata lor mă invita la concursurile de patine cu rotile la care participa. Îmi oferea rochiile ei prea mici, printre care o rochie de vară din bumbac, de culoare bleu cu flori albe minuscule şi două bretele care se prindeau de umăr. Am purtat-o vara, dar şi iarna, cu un guler alb rulat dedesubt. În primele ierni, nu ştiam că fiecare haină îşi avea anotimpul ei, că nu trebuia doar să purtăm hainele pe care le aveam. Când ne era frig, îmbrăcam o haină deasupra alteia, strat după strat, fără vreo distincție, fără să cunoaştem diversele categorii, la fel ca persoanele nomade.

Treizeci de ani mai târziu, tata a dat de urma domnului Girard. Nu mai locuia în aceeaşi casă, soția îl părăsise şi fiica lui se afla în an sabatic, în căutarea unui scop, a unei vieți. Când tata mi-a comunicat aceste noutăți, m-am simțit aproape vinovată. Mă întrebam dacă nu-i furasem involuntar domnului Girard visul american, din cauză că am râvnit prea mult după el.

Tot treizeci de ani mai târziu, am reîntâlnit-o şi pe Johanne, prima mea prietenă. Nu m-a recunoscut, nici la telefon, nici în persoană, pentru că nu mă auzise niciodată vorbind, pentru că nu conversasem niciodată înainte, pentru că mă cunoştea fiind surdă şi mută. Nu prea îşi amintea că ar fi dorit să devină chirurg, chiar dacă la şcoala secundară am răspuns mereu consilierilor, la fel ca şi Johanne, că chirurgia mă pasiona.

În fiecare an, consilierii mă chemau în biroul lor, constatând o divergență flagrantă între notele mele şcolare şi rezultatele testelor de inteligență, care erau o dovadă a deficienței. Cum se făcea că nu reuşeam să găsesc intrusul în şirul „seringă, scalpel, craniu şi bisturiu”, dar puteam să recit pe de rost textul despre Jacques Cartier? Nu

stăpâneam decât lucrurile care-mi fuseseră predate, transmise, prezentate în mod special. Iată de ce înțelegeam cuvântul „chirurg” fără să cunosc cuvântul „drag”, sau „salon de bronzare”, sau „echitație”. Ştiam să cânt imnul național, dar nu şi „Dansul rățuştelor”, şi nici refrenul cântat la aniversări. Acumulam cunoştințe la întâmplare, asemenea fiului meu Henri, care poate pronunța cuvântul „poire”, dar nu „maman”, fiindcă parcursurile noastre de învățare sunt atipice, presărate cu cotituri şi obstacole, lipsite de gradație şi de logică. În acelaşi mod îmi reprezentam visele, prin întâlniri, prin prieteni, prin alte persoane.

Numeroşi imigranți şi-au realizat visul american. Cu treizeci de ani în urmă, indiferent de oraş, fie că era vorba de Washington DC, Québec, Boston, Rimouski sau Toronto, traversam cartiere întregi împodobite cu grădini de trandafiri, cu copaci mari centenari, cu case din piatră, dar adresa pe care o căutam nu apărea niciodată pe nicio uşă. Astăzi, mătuşa Şase şi soțul ei (unchiul Şase) locuiesc în una din aceste case. Călătoresc la clasa întâi şi sunt nevoiți să lipească un bilețel de spateaza scaunului, pentru ca stuardesele să înceteze să le ofere ciocolată şi şampanie. Cu treizeci de ani în urmă, când ne aflam în lagărul de refugiați din Malaezia, unchiul Şase se mişca mai lent decât fata lui de opt luni din cauza carențelor alimentare. Mătuşa Şase trebuia să coasă haine, folosind doar un ac, pentru a putea cumpăra lapte pentru fata ei. Cu treizeci de ani în urmă, împreună cu ei ne duceam existența în întuneric, privați de electricitate, de apă curentă, de intimitate. Azi, ne plângem că acum casa lor este prea spațioasă, iar familia noastră lărgită e prea mică pentru a-şi regăsi intensitatea ce dăinuia în timpul sărbătorilor – până în zori –, când ne adunam la părinții mei în primii ani de viață în America de Nord.

Douăzeci şi cinci, uneori treizeci de persoane soseam la Montréal de la Fanwood, de la Montpelier, de la Springfield, de la Guelph, adunându-ne pe toată perioada vacanței de Crăciun într-un apartament mic de trei camere. Dacă cineva voia să doarmă singur, trebuia să se instaleze în cada din baie. Altfel, stăteam toți unii lângă alții. În mod inevitabil, discuțiile, râsetele şi certurile durau întreaga noapte. Fiecare cadou pe care ni-l ofeream unul altuia era în adevăr un cadou, deoarece nu era niciodată zadarnic. De fapt, fiecare cadou era realmente un cadou, fiindcă era, înainte de orice, rezultatul unui sacrificiu şi răspunsul la o nevoie, la o dorință sau la un vis. Cunoşteam bine visele apropiaților noştri: nopți la rând am stat strânşi unii lângă ceilalți. La vremea aceea, aveam aceleaşi vise. Timp îndelungat, am fost obligați să avem aceleaşi vise, cele ce țineau de visul american.

Când am împlinit cincisprezece ani, mătuşa Şase care lucra pe atunci într-o fabrică de prelucrare a cărnii de găină mi-a dăruit o cutie de ceai pătrată din aluminiu, cu imagini de zâne chineze, de cireşi şi de nori pictați în roşu, auriu şi negru. Pe fiecare din cele zece bucăți de hârtie, pliate în două şi puse în cutia de ceai, mătuşa Şase scrisese o meserie, o profesie, un vis pe care le dorea pentru mine: ziaristă, tâmplar, diplomată, avocată, desenatoare de modă, stuardesă, scriitoare, lucrătoare umanitară, realizatoare, politiciană. Grație acestui cadou, în special, am aflat că, pe lângă medicină, mai existau şi alte meserii, că aveam dreptul să-mi trăiesc propriul vis.

Totuşi, odată realizat, visul american nu ne mai părăseşte, e ca o grefă, ca o excrescență. Când am fost pentru prima dată la un restaurant-şcoală pentru copii defavorizați din Hanoi, îmbrăcată într-o fustă dreaptă, cu

tocuri înalte şi cu o geantă pentru documente, tânărul chelner care mă servea nu a înțeles de ce îi vorbeam în vietnameză. La început, credeam că nu percepea accentul meu din sud. Dar, la sfârşitul mesei, mi-a spus cu candoare că eram prea grasă pentru o vietnameză.

Am tradus această observație şefilor mei care continuă şi astăzi să facă haz de ea. Mai târziu am înțeles că el nu se referea la greutatea mea de patruzeci şi cinci de kilograme, ci la visul american care m-a îngroşat, m-a umflat, m-a făcut mai grea. Visul american a insuflat încredere vocii mele, hotărâre gesturilor mele, precizie dorințelor mele, viteză mersului meu şi forță privirii mele. Visul american m-a determinat să cred că puteam să am tot ce-mi doream, să mă deplasez în maşină cu şofer şi, în acelaşi timp, să cântăresc dovlecii transportați cu o bicicletă ruginită de o femeie cu ochii acoperiți de sudoare; că puteam să dansez în acelaşi ritm ca şi fetele care îşi legănau şoldurile la bar pentru a-i ameți pe bărbații cu portofele pline ochi cu dolari americani; că puteam să trăiesc în grandioasa mea vilă de expatriată şi să-i însoțesc pe copii desculță până la şcoala situată chiar pe trotuar, la intersecția a două străzi.

Tânărul chelner, însă, mi-a amintit că nu puteam să am totul, că nu mai aveam dreptul să mă declar drept vietnameză, deoarece pierdusem fragilitatea, incertitudinea, temerile vietnamezelor. Avea dreptate să mi-o reproşeze.

În aceeaşi perioadă, şeful meu a decupat un articol dintr-un ziar montrealez care repeta că „națiunea quebecoază" era caucaziană, că datorită ochilor mei oblici făceam parte automat dintr-o categorie separată, chiar dacă Québecul îmi oferise visul meu american şi mă legănase timp de treizeci de ani. În acest caz, pe cine trebuia să

iubesc? Pe nimeni sau pe fiecare? Am preferat să-i iubesc pe toți, fără a aparține cuiva. Am hotărât să-l iubesc pe domnul din Saint-Felicien, care mi-a cerut în engleză să-i acord un dans. „Follow the guy”[11], îmi spuse. Îl iubesc şi pe şoferul de ricşă-bicicletă din Danang, care m-a întrebat cât eram plătită pentru escortarea soțului meu „alb”. Şi apoi, mă gândesc adesea la vânzătoarea de tofu la prețul de cinci cenți bucata, aşezată jos într-un colț ascuns al pieței din Hanoi, spunând vecinelor că eu eram japoneză, că progresam rapid în studierea vietnamezei.

Avea dreptate. A trebuit să învăț din nou limba maternă pe care o abandonasem prea devreme. În orice caz, nu prea o stăpânisem la perfecție, deoarece țara era divizată în două, atunci când m-am născut. Veneam din sud, deci, înainte de a reveni în țară nu-i auzisem vorbind niciodată pe oamenii din nord. În acelaşi fel, locuitorii din nord nu-i auziseră niciodată pe locuitorii din sud înainte de reunificarea țării. La fel ca şi în Canada, Vietnamul îşi avea cele două singurătăți. Limba vorbită în nordul Vietnamului evoluase în funcție de situația politică, socială şi economică de moment, îmbogățindu-se cu cuvinte care descriau cum să dobori un avion, folosind pistolul-mitralieră instalat pe un acoperiş, cum să accelerezi coagularea sângelui cu glutamat monosodic, cum să găseşti adăpost atunci când sunau sirenele. În această perioadă, limba din sud crease cuvinte pentru a exprima senzația de bule Coca-Cola pe limbă, termeni pentru a denumi spionii, rebelii, simpatizanții

[11] „Urmează-mă”, *n.tr.*

comunişti pe străzile din sud, nume pentru copiii născuți după nopțile înfocate ale GI[12].

Grație acestor GI, unchiul Şase a reuşit să cumpere dreptul de trecere, atât pentru el, cât şi pentru soția lui, mătuşa Şase, şi fetița lor, pe acelaşi vapor ca şi noi. Părinții unchiului respectiv au devenit foarte bogați datorită gheții. Soldații americani cumpărau blocuri întregi de gheață cu lungimea de un metru şi grosimea de douăzeci de centimetri şi le puneau sub pat. Aveau nevoie să se răcorească după ce transpiraseră mai multe săptămâni în jungla vietnameză, să fie îmbărbătați de oameni, fără, însă, a simți căldura propriului corp şi nici pe cea a femeilor închiriate cu ora. Aveau nevoie să regăsească aerul proaspăt din Vermont sau din Montana, să se regăsească pe ei înşişi în această prospețime ca să înceteze să bănuiască pentru o clipă că fiecare copil care se apropia să atingă părul de pe brațele lor ascundea câte o grenadă în mână. Aveau nevoie de acea senzație de rece pentru a nu ceda buzelor cărnoase care le murmurau la ureche cuvinte false de dragoste, alungând astfel țipetele camarazilor mutilați. Trebuiau să fie cu sânge rece ca să părăsească femeile ce le purtau copiii în pântec, fără a se mai întoarce la ele vreodată, fără să le fi dezvăluit vreodată numele lor de familie.

Majoritatea copiilor acestor GI au devenit orfani şi fără adăpost, ostracizați de meseria mamei, dar şi de cea a tatălui. Aceşti copii reprezentau fața ascunsă a războiului. Treizeci de ani după plecarea ultimului GI, Statele Unite s-au întors în Vietnam în locul soldaților, ducând cu sine aceşti copii răniți de soartă. Le-au oferit o identitate nouă,

---

[12] G.I. (Government Issue: „trimis al guvernului") este numele dat soldaților armatei americane, *n.tr.*

ştergând-o pe aceea care fusese pângărită. Pentru prima dată în viață, mulți din aceşti copii au dobândit o adresă, un domiciliu, o viață deplină. Unii din ei, însă, au fost incapabili să-şi însuşească această bogăție.

Într-o zi, în calitatea mea de interpretă pentru poliția newyorkeză, am întâlnit-o pe una din aceste copile, devenită acum adultă. Era analfabetă, rătăcind pe străzile din cartierul Bronx. Sosise la Manhattan cu autobuzul, dar nu putea să numească locul de unde plecase. Spera că acest autobuz să o ducă până la patul ei făcut din cutii de carton şi aşezat chiar în fața oficiului poştal din Saigon. Susținea insistent că era vietnameză. Mi-a repetat fără încetare că era vietnameză, doar vietnameză, chiar dacă avea pielea de culoarea cafelei cu lapte, păr des şi buclat, sânge african şi cicatrice adânci. M-a implorat să traduc polițistului cuvintele prin care îşi exprima dorința de a se întoarce în jungla ei. Polițistul, însă, nu putea să o lase să plece decât în jungla din Bronx. Dacă aş fi putut, i-aş fi cerut să se ghemuiască lângă mine. Dacă aş fi putut, aş fi şters toate urmele de mâini murdare de pe corpul ei. Eram de aceeaşi vârstă, cu toate acestea. Nu, nu am dreptul să spun că eram de aceeaşi vârstă: vârsta ei se măsura în cantitatea de stele pe care le vedea în timpul loviturilor, şi nu în ani, în luni, în zile.

Amintirea acestei fete mă obsedează şi acum. Mă întreb care erau şansele ei de supraviețuire în New York. Dacă se mai află acolo. Dacă polițistul se gândeşte la ea tot atât de des ca şi mine. Poate că unchiul Şase care a devenit doctor în statistică la Princeton ar putea să calculeze numărul de riscuri şi de obstacole pe care le suportase.

Deseori îl rog pe unchiul Şase să calculeze, chiar dacă nu a măsurat niciodată distanța parcursă în fiecare dimineață timp de o vară întreagă ca să mă conducă la cursul de engleză, şi nici cantitatea de cărți pe care mi le-a cumpărat sau numărul de vise construite pentru mine împreună cu soția lui. Îmi permit să-l întreb multe lucruri. Niciodată, însă, nu am îndrăznit să-l întreb dacă îi era cu putință să calculeze probabilitățile de supraviețuire ale domnului An.

Domnul An a sosit la Granby cu acelaşi autobuz ca şi familia noastră. Şi iarna şi vara, domnul An stătea cu picioarele pe parapetul balconului, rezemându-şi spatele de perete, cu o țigară între degete. Era vecinul nostru de palier. Timp îndelungat am crezut că era mut. Dacă l-aş întâlni astăzi, aş spune că este autist. Într-o zi, i-a alunecat piciorul pe roua de dimineață. Şi poc, a căzut lat pe spate. POC! A strigat „POC" de mai multe ori înainte să izbucnească în râs. Am îngenunchiat să-l ajut să se ridice. S-a sprijinit de mine, ținându-mi brațele, dar nu se ridica. Plângea. Nu contenea să plângă. S-a oprit brusc, făcându-mă să-mi întorc fața spre cer. M-a întrebat ce culoare vedeam. Bleu. Şi-a ridicat atunci degetul cel mare în sus, şi-a îndreptat degetul arătător spre tâmpla mea, întrebându-mă din nou dacă cerul tot mai era bleu.

Înainte ca domnul An să curețe urmele cizmelor de ploaie de pe podeaua uzinei din parcul industrial din Granby, fusese judecător, profesor, absolvent al unei universități americane, tată şi prizonier. Între mirosul de cauciuc şi căldura judecătoriei de la Saigon unde lucra, fusese acuzat timp de doi ani pentru că a fost judecător, condamnându-i pe nişte compatrioți comunişti. În lagărul de reeducare, era rândul lui să fie judecat, plasat în fiecare

dimineață alături de sute de alte persoane, care, la fel, reprezentau cealaltă față a războiului, aceea a învinşilor.

Acest lagăr în plină junglă era pentru ei un loc de refugiu, un loc unde puteau să-şi evalueze şi să-şi critice statutul lor de contrarevoluționari, de trădători ai națiunii, de colaboratori ai americanilor; acolo meditau asupra propriei redempții, tăind copaci, plantând porumb, deminând câmpurile.

Zilele se urmau asemenea zalelor de lanț: prima za le era fixată în jurul gâtului, iar ultima de mijlocul pământului. Într-o dimineață, domnul An a simțit lanțul scurtându-i-se, când soldații l-au scos din rând, îngenunchindu-l în noroi sub privirile fugare, înfricoşate şi vide ale foştilor săi colegi cu corpurile abia acoperite de zdrențe şi de piele. Mi-a spus că, atunci când metalul fierbinte al pistolului i-a atins tâmpla, într-un ultim gest de răzvrătire a ridicat capul ca să privească cerul. Pentru prima dată, vedea nuanțele de bleu, toate la fel de intense. Împreună, aceste nuanțe îi luau aproape vederea. În acelaşi moment, auzea declicul trăgaciului sunând în sec. Niciun zgomot, nicio explozie, nicio picătură de sânge, doar sudoare. În acea noapte, nuanțele de bleu văzute mai devreme îi defilau în fața ochilor asemenea proiecției repetate a unui film.

A supraviețuit acestei întâmplări. Cerul îi tăiase lanțul, îl salvase, îl eliberase, în timp ce mulți alții aveau să moară asfixiați, deshidratați în containere fără să fi avut şansa să numere nuanțele de bleu ale cerului. De aceea, în fiecare zi, el îşi făcea o datorie să le repertorieze în locul lor şi împreună cu ei.

Domnul An m-a învățat să disting nuanțele. Domnul Minh mi-a inspirat dorința de a scrie. L-am întâlnit pe domnul Minh pe bancheta din vinil roşu din restaurantul chinezesc de pe strada Côte-des-Neiges, unde tatăl meu lucra ca agent de livrare. Acolo îmi făceam temele pentru acasă, aşteptându-l să-şi termine tura de muncă. Domnul Minh nota străzile cu sens unic, adresele deosebite, clienții pe care trebuia să-i evite. Se pregătea să devină agent de livrare cu aceeaşi seriozitate, cu aceeaşi ardoare, cu aceeaşi nervozitate ca în timpul studiilor de literatură franceză de la Sorbona. Pe el, nu cerul îl salvase, ci scrisul. În toți anii cât s-a aflat în lagărul de reeducare, scrisese mai multe cărți, mereu pe acelaşi petec unic de hârtie, o pagină deasupra alteia, un capitol după altul, o poveste fără continuare. Dacă nu ar fi scris, nu ar fi auzit astăzi topirea zăpezii, creşterea frunzelor şi mersul norilor. Nu ar fi observat nici panseluțele în formă de inimă, nici rămăşițele unei stele sau textura unei virgule. Serile, când stătea în bucătărie, cizelând rațe de lemn, dropii, vulturi cu coadă albă, rățoi sălbatici, urmând planul de culori furnizat de angajatorul lui, îmi recita cuvinte din dicționarul personal: numular, a geme, cuadrifonie, *in extremis*, crustaceu parazit, logaritmic, hemoragie..., ca pe o mantra, ca pe o călătorie spre neant.

Fiecare din noi a fost salvat în mod diferit în acea perioadă de pace sau de după război a Vietnamului. Familia mea a fost salvată de Anh Phi. Anh Phi, un adolescent, fiul uneia din prietenele părinților mei, a găsit pachetul cu taeli de aur, pe care tata îl aruncase noaptea de pe balconul nostru de la etajul trei. Cu o zi înainte, părinții îmi ceruseră să trag de capătul corzii ce se întindea de-a lungul culoarului, dacă vreunul din cei zece soldați adăpostiți în casa noastră ar fi urcat până la etajul nostru. Părinții mei petrecuseră ore în şir în sala de baie, extrăgând foliile de aur

şi diamantele ascunse sub plăcile roze şi negre minuscule. Apoi, le înfăşuraseră cu grijă în mai multe pungi de hârtie brună înainte să le arunce. Pachetul aterizase conform planului în ruinele casei demolate a fostului vecin din față. În această perioadă, copiii aveau sarcina să planteze copaci în semn de recunoştință față de şeful nostru spiritual Hồ Chí Minh şi, în plus, trebuiau să recupereze cărămizile intacte din locurile de demolare. De aceea, nu suscitam nimănui nicio bănuială când străbăteam ruinele în căutarea pachetului de aur. Trebuia, însă, să fiu atentă, deoarece unul din soldați era plasat la uşă ca să supravegheze frecventările şi deplasările noastre. Conştientă de faptul că privirile erau ațintite asupra mea, am traversat locul prea repede, fără să găsesc pachetul, chiar şi după a doua încercare. Atunci, părinții l-au rugat pe Anh Phi să facă un tur pe acolo. După ce a scotocit peste tot, a plecat cu un sac plin cu cărămizi.

În zilele următoare, pachetul cu taeli de aur a fost înmânat părinților mei, care l-au transmis apoi organizatorului evadării noastre cu vaporul. Toți banii erau acolo. În acele timpuri haotice de pace, era un lucru frecvent ca foamea să înlocuiască rațiunea, iar incertitudinea – moralitatea, rareori, însă, se întâmpla contrariul. Anh Phi şi mama lui reprezentau o excepție. Ei au devenit eroii noştri.

La drept vorbind, Anh Phi devenise eroul meu cu mult timp înainte să le fi transmis cele două kilograme şi jumătate de aur părinților mei, deoarece, atunci când mergeam la el, se aşeza împreună cu mine pe pragul casei şi făcea să apară o bomboană de după urechea mea în loc să mă trimită la joacă împreună cu alți copii.

Prima călătorie pe care am întreprins-o singură, fără părinți, a fost la Texas ca să-l revăd pe Anh Phi, oferindu-i, la rândul meu, o bomboană. Şedeam unul lângă celălalt, rezemați de patul lui simplu de reşedință universitară. L-am întrebat de ce dăduse pachetul cu aur părinților mei, în timp ce mama lui văduvă era nevoită să amestece orezul cu orz, cu sorg şi cu porumb ca să-i hrănească pe cei trei frați ai lui şi pe el, de ce făcuse acest gest de onestitate curajoasă. Mi-a răspuns, râzând şi atingându-mă de mai multe ori cu perna, că voia ca părinții mei să cumpere dreptul de trecere cu vaporul, deoarece, în caz contrar, nu ar fi putut să tachineze o fetiță ca mine. Continua să fie un erou, un adevărat erou, pentru că nu putea să fie altfel, pentru că el este erou fără să o ştie, fără să vrea acest lucru.

Am dorit să fiu o eroină în ochii tinerei care vindea carne de porc prăjită dincolo de zidurile templului budist, din fața biroului. Vorbea foarte puțin, lucra fără încetare, preocupată de feliile de carne de porc pe care le tăia, le insera în zeci de baghete despicate anterior pe trei sferturi. Cu greu îi vedeai fața după ce cărbunii se încingeau în cutia metalică, înnegrită de grăsimea acumulată de-a lungul anilor, deoarece un nor de fum amestecat cu cenuşă o învăluia, o sufoca, o făcea să plângă. Fratele ei vitreg făcea curat şi spăla vesela în cele două oale cu apă, aşezate chiar pe marginea trotuarului, lângă un canal de scurgere deschis. Avea probabil cincisprezece, şaisprezece ani, şi era extraordinar de frumoasă în ciuda privirii voalate şi obrajilor pătați de funingine şi de cenuşă.

Într-o zi, părul i-a luat foc, arzându-i o parte a cămăşii de poliester înainte ca fratele ei să-i verse în cap oala cu apă murdară de spălat vesela. Era acoperită cu foi de salată, cu felii de papaia verde, cu ardei, cu sos de peşte. În ziua

următoare m-am dus să o văd înainte de prânz, propunându-i să vină la birou să facă curățenie şi oferindu-i să o înscriu la un curs culinar şi la un curs de limbă engleză. Eram convinsă că-i voi realiza cel mai mare vis. Or, ea a refuzat totul, cu o simplă clătinare din cap. Am plecat astfel din Hanoi, părăsind-o în colțul ei de trotuar, fără să fi reuşit să-i întorc privirea spre un orizont fără fum şi nici să fiu o eroină asemenea lui Anh Phi, asemenea multor oameni care au fost recunoscuți, numiți, desemnați drept eroi în Vietnam.

Pacea izvorâtă din guri de tun dă naştere negreşit la sute, mii de anecdote despre oameni viteji, despre eroi. În primii ani după victoria comuniştilor, cărțile de istorie nu aveau destule pagini ca să-i cuprindă pe toți eroii, de aceea ei îşi găseau adăpost în manualele de matematică: dacă camaradul Công dobora două avioane pe zi, câte avioane au fost doborâte de el pe săptămână?

Nu mai învățam să numărăm cu ajutorul bananelor şi ananaşilor. Transformam sala clasei într-un joc imens de Risk[13], numărând soldații pierduți, răniți sau întemnițați şi victoriile patriotice, mărețe şi colorate. Culorile, însă, nu erau reprezentate decât cu ajutorul cuvintelor. Imaginile erau monocrome la fel ca şi oamenii, probabil, ca să ne împiedice să uităm partea obscură a realității. Trebuia să purtăm toți pantaloni negri şi bluze de culoare închisă. În caz contrar, soldații în uniforme de un verde kaki ne duceau la post pentru o şedință de interogatoriu şi de reeducare.

[13] Joc de societate, de strategie, în care soldații sunt aşezați pe continente reprezentate pe un planiglob din carton şi sunt manevrați să avanseze cu ajutorul zarurilor, în vederea anihilării adversarilor şi cuceririi unor teritorii, *n.tr.*

Reținеau astfel fetele care se fardau cu creion şi umbre bleu de pleoape. Credeau că acestea aveau ochii tumefiați, că erau victime ale violenței capitaliste. Poate că tocmai din această cauză au eliminat culoarea bleu de pe primul drapel vietnamez comunist.

Când soțul meu şi-a îmbrăcat tricoul roşu cu o stea galbenă şi a ieşit pe străzile Montrealului, câțiva vietnamezi l-au hărțuit, iar părinții mei l-au dezbrăcat, punându-i repede un tricou prea mic de-al tatălui meu. Chiar dacă eu însămi nu aş fi putut să-l port vreodată, nu l-am împiedicat pe soțul meu să-l cumpere, deoarece şi eu purtasem cândva cu mândrie cravata roşie în jurul gâtului. Integrasem acest simbol al tineretului comunist la ținuta mea vestimentară. Îi invidiam chiar şi pe prietenii care purtau fraza *„Cháu ngoan Bác Hồ”* brodată în galben pe vârful triunghiular ce apărea de după guler. Făceau parte din rândul „copiilor dragi ai partidului”, un statut ce-mi era inaccesibil din cauza filiației mele, chiar dacă eram prima din clasă sau plantasem cei mai mulți copaci cu gândul la părintele păcii noastre. Pe fiecare tablă din fiecare clasă, pe pereții din fiecare birou, din fiecare casă, trebuia să fie agățată cel puțin o fotografie cu Hồ Chí Minh. Fotografia lui înlocuia chiar şi pe acelea ale strămoşilor noştri, pe care nimeni nu îndrăznise mai înainte să le atingă, fiindcă erau sacre. Strămoşii noştri – fie că au fost jucători, nulități sau oameni violenți –, odată ce mureau şi erau puşi pe altar, învăluiți de tămâie, de fructe şi de ceai, deveneau cu toții demni de respect şi intacți. Altarele trebuiau să fie mereu la o înălțime destul de mare în aşa fel ca privirea strămoşilor să fie deasupra noastră. Toți urmaşii aveau datoria să-şi poarte strămoşii nu în inimă, ci deasupra capului.

De curând, am văzut la Montréal o bunică vietnameză întrebându-l pe nepoțelul ei de un an: „Thýõng Bà để đâu?” Nu ştiu să traduc această frază de numai patru cuvinte, care conține, însă, două verbe, „a iubi” şi „a duce”. În traducere literală, ar însemna: „A iubi bunica a duce unde?” Micuțul şi-a atins capul cu mâna. Uitasem cu desăvârşire acest gest pe care eu însămi îl făcusem de mii de ori când eram mică. Uitasem că dragostea porneşte de la cap, şi nu de la inimă. Din tot corpul, numai capul este important. E suficient să atingi capul unui vietnamez ca să-l insulți, nu doar pe el, ci şi tot arborele lui genealogic. Iată de ce un vietnamez timid de opt ani s-a transformat într-un tigru furios atunci când coechiperul lui quebecoaz îi frecase vârful capului, felicitându-l pentru că prinsese prima lui minge de fotbal[14].

Dacă un semn de afecțiune poate fi interpretat uneori ca o ofensă, probabil că gestul de a iubi nu este universal: şi acesta trebuie să fie tradus dintr-o limbă în alta, să fie învățat. În cazul limbii vietnameze, este cu putință a clasifica, a determina valoarea gestului de iubire prin cuvinte speciale: a iubi din plăcere *(thích)*, a iubi fără a fi îndrăgostit *(thýõng)*, a iubi drăgăstos *(yêu)*, a iubi cu exaltare *(mê)*, a iubi orbeşte *(mù quáng)*, a iubi din recunoştință *(tình nghĩa)*. Deci, este imposibil să iubeşti simplu, fără implicarea rațiunii.

Am norocul de a fi putut învăța să savurez plăcerea de a-mi adăposti capul în căuşul unei mâini, iar părinții mei au şansa să poată primi dragostea copiilor mei, când aceştia îi sărută în păr, spontan şi fără niciun protocol, în timpul şedințelor de gâdilare din pat.

---

[14] E vorba tot de fotbal american, *n.tr.*

Eu, însă, am atins o singură dată capul tatălui meu. Îmi poruncise să mă sprijin de el ca să păşesc peste rampa vaporului.

Nu ştiam unde ne aflam. Debarcasem pe primul țărm. În timp ce vaporul nostru înainta spre plajă, un asiatic îmbrăcat în chiloți boxer bleu deschis a alergat în direcția noastră. Ne-a repetat în vietnameză să debarcăm şi să distrugem vaporul. Era oare vietnamez? Reveneam oare la punctul de plecare după patru zile în mare? Cred că nimeni nu şi-a pus aceste întrebări, deoarece am sărit cu toții în apă, ca şi cum am fi fost în timpul desfăşurării unei armate. Bărbatul a dispărut pentru totdeauna în mijlocul acestui haos. Nu ştiu de ce mi-a rămas atât de clară imaginea acestui bărbat alergând în apă, cu brațele în aer, cu pumnul lovind în gol însoțit de un strigăt de urgență pe care vântul nu l-a transportat până la mine. Îmi amintesc la fel de clar şi de precis de această imagine ca şi de aceea a lui Bo Derek[15] ieşind din apă, alergând într-un maiou de culoarea pielii. Cu toate acestea, nu l-am văzut pe acest domn decât o singură dată timp de o fracțiune de secundă, spre deosebire de afişul cu Bo Derek, pe care l-am văzut zilnic, timp de luni întregi.

Toți cei aflați pe punte l-au văzut. Nimeni, însă, nu ar îndrăzni să confirme cu certitudine lucrul acesta. Poate că era unul din morții care au văzut vapoarele împinse înapoi spre mare de către autoritățile locale. Poate că era o fantomă care avea datoria să ne salveze ca să-şi obțină propriul acces în paradis. Poate că era un malaiezian schizofrenic. Poate că

---

[15] Pseudonim al actriței şi producătoarei americane Mary Cathleen Collins. Aici autoarea face aluzie la cântecul lui Arthur H., *Bo Derek*, al cărui leitmotiv este legat de imaginea actriței ieşind din apă, *n.tr.*

era un turist de la Club Med care voia să rupă monotonia vacanței.

Era, fără îndoială, un turist, deoarece am coborât pe o plajă protejată datorită prezenței broaştelor țestoase, în vecinătatea unui teren ce aparținea Club Med. Era, de fapt, o fostă plajă a Club Med, deoarece barul săpat în pământ se păstrase până acum. Am dormit acolo în fiecare zi, peretele barului pe care erau scrise numelor vietnamezilor care au trecut pe acolo şi au supraviețuit ca şi noi servindu-ne de fundal. Dacă am mai fi aşteptat cincisprezece minute înainte să acostăm, nu am mai fi putut să ne afundăm picioarele în nisipul fin şi auriu al acestei plaje încântătoare. Vaporul nostru a fost distrus în întregime de valurile provocate de o ploaie banală ce a început să cadă imediat după debarcarea noastră. Eram două sute de persoane care priveam acest spectacol în tăcere, cu ochii aburiți de ploaie şi de stupoare. Scândurile de lemn săreau una după alta pe creasta valurilor ca într-un număr de înot sincron. Sunt convinsă că acest spectacol ne-a făcut pe toți să devenim credincioşi pentru o clipă. Pe toți, cu excepția unui bărbat. S-a întors în căutarea taelilor de aur ascunşi în rezervorul cu benzină al vaporului. Nu s-a mai întors însă niciodată. Poate că taelii de aur l-au înecat, poate că erau prea grei de purtat. Sau curentul l-a înghițit ca să-l pedepsească pentru că a privit în urmă, sau ca să ne amintească că nu trebuie să regretăm niciodată ceea ce am lăsat în urmă.

Această amintire explică cu certitudine de ce nu iau niciodată mai mult de o singură valiză, atunci când plec undeva. Nu iau cu mine decât cărți. Restul nu reuşeşte niciodată să-mi aparțină în întregime. Dorm la fel de bine pe un pat dintr-un hotel, din dormitorul pentru invitați sau al unui necunoscut, ca în propriul meu pat. De fapt, sunt

mereu fericită să demenajez, deoarece am astfel ocazia să-mi uşurez bunurile, să abandonez unele obiecte pentru ca memoria mea să devină realmente selectivă, să-şi poată aminti doar de imaginile luminoase în spatele pleoapelor închise. Prefer să-mi aduc aminte de lucrurile tandre din interiorul meu, de tulburările, de scufundările, de ezitările, de schimbările, de greşelile mele... Le prefer pe acestea, fiindcă pot să le modelez după culoarea timpului, în timp ce un obiect rămâne inflexibil, imobil, incomodant.

Îi iubesc pe bărbaţi în acelaşi fel, fără să doresc să-mi aparţină. Astfel, sunt pentru ei o femeie printre celelalte, fără să joc vreun rol, fără să exist. Nu am nevoie de prezenţa lor, deoarece persoanele absente nu-mi lipsesc. Sunt mereu substituite sau substituibile. În caz contrar, sentimentele mele faţă de ele sunt substituite. De aceea, îi prefer pe bărbaţii căsătoriţi, cu mâinile garnisite de verighete. Îmi plac aceste mâini pe corpul meu, pe sânii mei. Îmi plac pentru că, în ciuda amestecului de mirosuri, în ciuda pielii lor jilave pe a mea, în ciuda beţiei, uneori, aceste inelare ornate mă ţin îndepărtată, la distanţă, în umbră.

Uit amănuntele sentimentelor mele legate de întâlniri. Totuşi, îmi amintesc de gesturi efemere, cum e atingerea uşoară a degetului lui Guillaume pe degetul meu mic de la piciorul stâng, desenând litera G a prenumelui său. Îmi amintesc de picătura de sudoare căzută de pe bărbia lui Mikhail pe prima mea vertebră lombară, de cavitatea din partea de jos a sternului lui Simon, spunându-mi că, dacă voi murmura în fântâna adâncă a acestui *pectus excavatum*, cuvintele mele vor vibra până la inima lui.

De-a lungul anilor, am adunat clipirea genelor de la unul, o şuviţă de păr răzvrătită de la celălalt, lecţiile unora,

tăcerea mai multora, o după-amiază pe-aici, o idee pe-acolo, pentru a modela un singur iubit, deoarece am neglijat să memorez chipul fiecăruia. Împreună, aceşti bărbaţi m-au învăţat să mă îndrăgostesc, să fiu îndrăgostită, să doresc starea de îndrăgostită. Totuşi, copiii mei sunt cei care mi-au explicat şi definit verbul „a iubi". Dacă aş fi ştiut ce înseamnă să iubeşti, nu aş fi avut copii, deoarece, atunci când iubeşti, iubeşti pentru totdeauna, la fel ca mătuşa Doi, soţia unchiului Doi, care nu încetează să-şi iubească fiul amator de joc, băiatul care arde averea familiei asemenea unui piroman.

Când eram mai tânără, am văzut-o pe mătuşa Doi prosternându-se în faţa lui Buddha, în faţa lui Isus, în faţa fiului ei, implorându-l să nu mai plece pentru luni întregi, să nu se mai întoarcă după luni de absenţă escortat de bărbaţi, ameninţându-l cu un cuţit la gât. Înainte să devin mamă, nu înţelegeam cum e posibil ca o femeie de afaceri ca ea atât de exigentă, cu privirea vioaie, cu limba ascuţită, să creadă în toate braşoavele şi promisiunile mincinoase ale băiatului ei jucător. Când am vizitat-o recent la Saigon, mi-a spus că, probabil, a fost o mare criminală în viaţa anterioară, dacă era obligată în viaţa de acum să dea mereu crezare înşelăciunilor propriului băiat. Ar dori să nu mai iubească. Era obosită să iubească.

Fiindcă şi eu am devenit mamă, am minţit-o la rândul meu, ascunzându-i acea noapte când fiul ei mi-a luat mâna mea de copil, înfăşurându-şi în ea sexul său de tânăr adult. I-am tăinuit şi altă noapte, când s-a strecurat după plasa contra ţânţarilor a mătuşii Şapte, care era deficientă şi lipsită de apărare. Am tăcut pentru ca mătuşa Doi, îmbătrânită şi istovită, să nu moară din cauza unei iubiri prea mari.

Mătuşa Şapte este cel de-al şaselea copil al bunicii mele după mamă. Cifra 7 nu i-a adus noroc aşa cum ar fi trebuit. Când eram mică, mătuşa Şapte mă aştepta uneori la uşă cu o spatulă din lemn în mâini, gata să mă lovească din răsputeri ca să-şi elibereze corpul de căldura acumulată. Îi era mereu cald. Avea nevoie să strige, să se arunce pe jos, să se potolească lovind. Îndată ce începea să urle, toți servitorii alergau prin casă, lăsând pe unde apucau găleţile cu apă, cuțitele, oalele, cârpele, măturile, venind să o imobilizeze. Această agitație era însoțită şi de țipetele bunicii, ale mamei, ale celorlalte mătuşi, ale copiilor şi ale mele. Formam o corală de douăzeci de voci, apropiindu-ne de isterie şi de nebunie. La un moment, nu mai ştiam de ce urlam, deoarece strigătul inițial, acela al mătuşii Şapte, fusese de multă vreme deja înăbuşit de ale noastre. Fiecare, însă, continua să țipe, profita de ocazie ca să o facă.

Uneori, în loc să mă aştepte la uşă, mătuşa Şapte o deschidea, după ce-i fura bunicii mele cheile. O deschidea ca să ne părăsească şi să-şi găsească libertatea în străduțele unde handicapul ei nu era vizibil, sau cel puțin ignorat. Unii nu ştiau de infirmitatea ei, acceptându-i colierul de aur de douăzeci şi patru de carate în schimbul unei bucăți de guava sau dedându-se sexului cu ea în schimbul unei linguşiri. Alții sperau chiar că va naşte ca să facă din bebeluşul ei un obiect de şantaj. La acea vreme, mătuşa mea şi cu mine eram de aceeaşi vârstă mintală, eram prietene, povestindu-ne şi împărtăşindu-ne spaimele. Ne împărtăşeam poveştile noastre. Astăzi, mătuşa mea handicapată mă consideră o adultă, de aceea nu-mi mai vorbeşte despre escapadele sale şi nici despre întâmplările ei de altădată din străzi.

Şi eu visam să ies în stradă ca să joc şotronul cu copiii din vecinătate. Îi invidiam, privindu-i de după ferestrele cu grilaj sau de la balcon. Casa noastră era împrejmuită cu pereți din beton înalți de doi metri, deasupra cărora erau încastrate cioburi de sticlă pentru a zădărnici orice intruziune. De la locul unde mă aflam, era greu să spun dacă acest perete trebuia să ne protejeze sau să ne ia accesul la viață.

Străduțele mişunau de copii care săreau coarda împletită din sute de elastice multicolore. Jucăria mea preferată nu era o păpuşă care spunea *„I love you”*. Jucăria mea de vis era o băncuță din lemn cu un sertar integrat – în care vânzătoarele din stradă îşi puneau banii –, precum şi cele două coşuri transportate de ele pe ambele capete ale unei bare lungi de bambus, aşezată pe umerii lor. Vindeau supe de toate felurile. Mergeau între cele două greutăți: de o parte, un ceaun mare cu fiertură şi foc de cărbuni ca să-l mențină fierbinte; de altă parte, bolurile, baghetele, tăieței şi condimentele. Uneori, veneau cu bebeluşul agățat pe spate. Fiecare vânzătoare îşi anunța produsul, cântând o melodie specială. Aveam un prieten francez care se trezea la cinci dimineața pentru a le înregistra cântecele. Îmi spunea că, în curând, aceste sunete nu vor mai răsuna pe străzi, că aceşti comercianți ambulanți aveau să-şi abandoneze coşurile în schimbul lucrului în vreo manufactură. De aceea, le înregistra vocile cu mare grijă şi mă ruga să le traduc pe măsură ce realiza aceste înregistrări, ca să le clasifice în categorii: vânzătoare de supă, de cremă de soia, cumpărătoare de sticlă pentru reciclare, tocilari, masori pentru bărbați, vânzătoare de pâine... Petreceam după-amiezi întregi exersându-ne în traducere. Împreună cu prietenul meu, am învățat că muzica îşi avea începutul în vocea, în ritmul şi în inima fiecăruia, că muzicalitatea

acestor melodii fără note putea să ridice negura ceții, să traverseze ferestrele şi plasele contra țânțarilor ca să ne trezească încetişor asemenea unui cântec de leagăn matinal.

Trebuia să se trezească devreme ca să le înregistreze, căci supele se vindeau mai ales dimineața. Fiecare supă avea tăieței speciali: cele rotunde cu carne de vită, cele mici şi plate cu carne de porc şi cu crevete, cele transparente cu carne de găină... Fiecare femeie îşi avea specialitatea şi itinerariul ei. Atunci când Marie-France, profesoara mea de la Granby, mi-a cerut să descriu micul meu dejun, i-am răspuns: supă, tăieței, carne de porc. A revenit la această întrebare în mai multe rânduri, mimând momentul trezirii, frecându-şi ochii şi întinzându-se. Răspunsul meu, însă, rămânea acelaşi cu o mică variație, adică orez în loc de tăieței. Ceilalți copii vietnamezi făceau descrieri asemănătoare cu a mea. Atunci a telefonat acasă să verifice pe lângă părinții mei exactitudinea răspunsurilor. Treptat, am încetat să mâncăm supe şi orez la micul dejun. Personal, nu am găsit niciun substitut. De aceea, nu iau micul dejun decât foarte rar.

Am reluat obiceiul să mănânc supă la micul dejun când mă aflam în Vietnam, însărcinată cu băiatul meu Pascal. Nu doream cornişoni, nici unt de arahide, doar un bol de supă cu tăieței, cumpărat la un colț de stradă. Întreaga mea tinerețe, bunica ne-a interzis să mâncăm aceste supe, deoarece bolurile erau spălate într-o găleată minusculă cu apă. Vânzătoarelor le era extrem de greu să ducă pe umeri apă în plus de supă şi boluri. Atunci, cereau oamenilor să le dea apă curată, când era posibil. Când eram mică, le aşteptam adesea lângă gard, aproape de uşa bucătăriei, cu apă curată pentru gălețile lor. Aş fi dat păpuşa mea cu ochi bleu în schimbul băncii lor din lemn. Ar fi trebuit să le-o

propun, deoarece astăzi le-au schimbat cu alte bănci din plastic, mai uşoare, fără sertar integrat, incapabile să înregistreze semnele de oboseală şi de epuizare aşa cum o făceau băncuțele în venele lemnului lor. Vânzătoarele au intrat în epoca modernă, continuând să ducă pe umeri greutatea cobiliței.

Urma pungii de pâine pentru sendviş Pom cu fâşii roşii şi galbene rămâne indelebilă pe primul nostru aparat de prăjit felii de pâine. Când am ajuns în primul nostru apartament, binefăcătorii noştri de la Granby au făcut o listă cu lucrurile esențiale de cumpărat, plasând acest articol menajer pe primul loc. Ani de zile am cărat acest aparat de la o casă la alta fără să-l utilizăm vreodată, deoarece la micul dejun mâncam orez, supă, resturile din ajun. Treptat, am început să mâncăm Rice Krispies, fără lapte. Frații mei au trecut la felii de pâine prăjită şi dulceață. Iată că sunt douăzeci de ani de când fratele cel mai mic mănâncă în fiecare dimineață două felii de pâine pentru sendviş cu unt şi jeleu de căpşuni, fără nicio excepție, fie că s-ar afla la New York, la New Delhi, la Moscova sau la Saigon. Servitoarea lui vietnameză a încercat să-i schimbe obiceiurile, oferindu-i bulete aburinde de orez lipicios, acoperite cu nucă de cocos proaspăt rasă, cu semințe de susan prăjite şi cu arahide zdrobite într-o piuliță, sau o bucată de baghetă fierbinte cu şuncă, unsă cu maioneză de casă, cu pateu de ficat, garnisită cu o tulpină de coriandru... Le refuza cu dosul mâinii, revenind la pâinea lui pentru sendviş păstrată în congelator. În timpul ultimei mele vizite la el acasă, am descoperit că păstrează în dulap vechiul nostru aparat de prăjit felii de pâine, plin de pete. Este unicul fleculeț pe care îl poartă cu sine dintr-o țară în alta, ca şi cum ar fi fost un punct de ancoraj sau amintirea primului ancoraj.

Am descoperit punctul meu de ancoraj atunci când am mers la aeroportul din Hanoi să-l întâlnesc pe Guillaume. Mirosul balsamului de marcă Bounce[16] pe tricoul lui m-a făcut să plâng. Timp de paisprezece zile, am dormit cu haina lui Guillaume pe pernă. Guillaume era, la rândul lui, surprins de aroma fructelor arborelui Jack, celor de rambutan, de kumquat, de durian, de carambolă, a dovlecilor amari, a crabilor de câmp, a crevetelor uscate, a florilor de crin, de lotus, a ierburilor. S-a dus de mai multe ori la piața de noapte, unde vânzătorii făceau schimb de coşuri cu legume, cu fructe, cu flori, negociind între ei în mijlocul unui haos zgomotos şi controlat de parcă se aflau în clădirea Bursei. Îl însoțeam pe Guillaume la piața de noapte, îmbrăcată mereu cu unul din puloverele lui pe deasupra cămăşii, deoarece descoperisem că toată casa mea se rezuma la mirosul ordinar, simplu, banal al rutinei nord-americane. Nu dispuneam de propria adresă civică nicăieri în lume, locuiam într-un apartament ce ținea de biroul de la Hanoi. Cărțile mele erau la mătuşa Opt, diplomele mele la părinții din Montreal, fotografiile mele la frați, mantourile de iarnă la fosta mea colocatară. Pentru prima dată am constatat că balsamul Bounce, parfumul lui, mi-a trezit primul meu dor de țară.

În primii ani de şedere în Québec, hainele mele miroseau a umezeală sau a mâncare, deoarece, după ce le spălam, le agățam în dormitoare pe nişte sfori trase între doi pereți. Noaptea, în fiecare noapte, ultima imagine pe care o vedeam înainte de a adormi era aceea a culorilor suspendate în dormitor, asemenea drapelelor de rugăciune tibetane. Ani de zile, am respirat parfumul balsamului pentru haine al

---

[16] Marcă de detergenți şi produse de menaj care se folosesc mai ales în Canada, *n.tr.*

colegilor mei de clasă, atunci când o adiere de vânt îl aducea până la mine. Inspiram fericită mirosul sacilor cu haine folosite pe care le primeam. Nu doream decât acest miros.

Guillaume a plecat după o şedere de două săptămâni cu mine la Hanoi. Nu mai avea nicio haină curată să-mi lase. În lunile următoare, am primit prin poştă într-o pungă de plastic închisă ermetic o batistă proaspăt impregnată cu balsam Bounce. Ultimul pachet pe care mi l-a trimis conținea un bilet de avion pentru Paris. Mă aştepta acolo pentru o vizită programată la un vânzător de parfumuri. Voia să miros frunza de violetă, irisul, chiparosul bleu, vanilina, leuşteanul... şi, mai ales, imortela, despre al cărei miros Napoleon spunea că îl făcea să-şi simtă țara înainte chiar să-şi pună piciorul în ea. Guillaume voia să găsesc un miros care putea să-mi dăruiască țara mea, universul meu.

Nu am mai folosit niciodată alt parfum decât pe acela creat pentru mine la cererea lui Guillaume în timpul acestei călătorii la Paris. Acest parfum l-a înlocuit pe cel al balsamului Bounce, el vorbeşte în locul meu şi îmi aminteşte că exist. Una din colocatarele mele a studiat mai mulți ani teologia, arheologia, astronomia ca să înțeleagă cine este creatorul nostru, cine suntem, de ce existăm. În fiecare seară, se întorcea în apartament nu cu răspunsuri, ci cu noi întrebări. În ce mă priveşte, nu mi-am pus niciodată altă întrebare decât aceea a momentului când puteam să mor. Ar fi trebuit să aleg acest moment înainte să se nască copiii mei, căci, de atunci, am pierdut opțiunea de a muri. Mirosul acrişor al părului lor ars de soare, mirosul de transpirație de pe spatele lor atunci când se trezesc dintr-un coşmar nocturn, mirosul de mâini prăfuite, atunci când ies de la şcoală, m-au obligat şi mă obligă să trăiesc, să le admir umbra genelor, să fiu impresionată de un fulg de

nea, să fiu tulburată de lacrima de pe obrazul lor. Copiii mei mi-au dăruit forța unică să suflu pe o rană ca să sting durerea, să înțeleg cuvintele nepronunțate, să dețin adevărul universal, să fiu o zână. O zână îndrăgostită de mirosurile lor.

Wyatt era îndrăgostit de costumul *ao dài*[17], deoarece tunica lui face corpul femeilor magnific de fragil şi extrem de romantic. Într-o zi, m-a dus într-o vilă mare ascunsă în spatele rândurilor de chioşcuri construite pe locul fostei grădini. În vilă locuiau două surori bătrâne care îşi vindeau liniştite mobilele colecționarilor pentru a-şi asigura supraviețuirea zilnică. Wyatt era clientul lor cel mai fidel, de aceea am fost invitați să luăm loc pe o canapea mare din lemn de acaju asemănătoare celei a bunicului meu după tată, punând capul pe plăcile de ceramică ale foştilor fumători de opium. Proprietara ne-a adus ceai şi lamele de ghimbir zaharisit. O adiere uşoară i-a ridicat poalele tunicii *ao dài*, când s-a aplecat să pună ceştile între Wyatt şi mine. Deşi avea şaizeci de ani, senzualitatea acestui *ao dài* ne-a copleşit. Centimetrul pătrat de piele pe care l-am putut întrezări nu lăsa să se întrevadă ravagiile timpului: continua să tulbure sufletele. Wyatt spunea că acest spațiu minuscul era triunghiul lui de aur, insulița lui de fericire, Vietnamul

[17] Costum tradițional vietnamez format din două părți inamovibile: un pantalon cu talia înaltă, deseori de culoare albă, şi o tunică a cărei parte inferioară, ridicată de câțiva centimetri deasupra pantalonului, este tăiată în părți, lăsând să se întrevadă două triunghiuri de o parte şi de alta a bazinului, *n.tr.*

lui. Mi-a şoptit între două înghiţituri de ceai: *„It stirs my soul.”*[18]

Şi soldaţii din Nord au fost tulburaţi de acest triunghi de piele, când au sosit la Saigon. Au fost perturbaţi de ieşirea liceenelor îmbrăcate în *ao dài* albe, ţâşnind din curtea şcolii ca nişte fluturaşi în timpul primăverii. Atunci, au interzis portul acestei rochii. Au proscris-o şi pentru că aducea prejudiciu eroismului femeilor cu chipiu verde, pe care le vedeam pe panouri gigantice la orice colţ de stradă, îmbrăcate în cămaşă kaki cu mâneci suflecate şi braţele musculoase. Au avut dreptate să interzică portul acestei rochii. Era nevoie de trei ori mai mult timp să închei capsele decât să o dezbraci. O singură mişcare bruscă era suficientă ca aceste capse să sară şi să se deschidă. Bunica mea avea nevoie nu de trei ori, ci de zece ori mai mult timp ca să îmbrace această tunică, fiindcă, după ce născuse zece copii, trebuia să-şi sculpteze corpul, să şi-l deseneze din nou cu un corset cu treizeci de cârlige ca să respecte croiala arcuită a acestei rochii cu pudoare ipocrită şi candoare înşelătoare.

Bunica mea este astăzi o femeie foarte bătrână, dar e încă frumoasă, maiestuoasă, ca o regină. Când s-a apropiat de vârsta de patruzeci de ani, aşezată în salonul ei din Saigon, răspândea aura unei epoci de extremă frumuseţe şi de lux. În fiecare dimineaţă, o cohortă de negustori aştepta la uşa ei ca să-i prezinte ultimele lor descoperiri. Majoritatea îi cunoşteau deja trebuinţele. Îi aduceau noi obiecte de veselă, flori de plastic proaspăt aduse din Europa şi, inevitabil, sutiene pentru cele şase fete ale ei. Deoarece ţara era în război şi piaţa instabilă, era mai bine să prevezi totul.

---

[18] În engleză, în original; în română, „Îmi face să-mi vibreze sufletul”, *n.tr.*

Uneori aduceau diamante. Toate femeile vietnameze din anturajul nostru aveau o lupă pentru diamante. De mică, învățasem să reperez incluziunile din diamante, deoarece era o abilitate necesară pentru gestiunea finanțelor familiei. Sistemul bancar era fragil şi efemer, de aceea trebuia să stăpâneşti arta cumpărării şi vânzării aurului şi a diamantelor pentru a-ți administra economiile. Bunica mea petrecea zile în şir, făcând cumpărături fără să se deplaseze vreodată. În timpul vizitelor acestor negustori, primea şi prieteni sau servitori aflați în căutarea unui loc de muncă.

Zilele bunicii erau întotdeauna pline de sarcini cotidiene. Prin urmare, deşi era credincioasă, nu avea timp să se aşeze în fața lui Buddha. După ce piețele au fost golite de mărfuri şi de vânzători, după ce colocatarii ei comunişti i-au furat conținutul seifului şi eşarfele dantelate, a învățat să-şi îmbrace kimonoul lung gri purtat de credincioşi. Deşi avea părul de culoare sare şi piper, netezit simplu şi prins în formă de sferă chiar deasupra cefei, ea era magistral de frumoasă. Îşi repeta rugăciunile la orice oră din zi, învăluită de fumul tijelor de tămâie, aşteptând veşti de la copiii ei plecați pe mare. În pofida incertitudinii, şi-a lăsat copiii mai mici, un băiat şi o fată, să plece cu mama mea. Mama i-a cerut bunicii să aleagă între riscul de a-şi pierde băiatul pe mare şi acela de a-l găsi ciopârțit într-un câmp minat, făcându-şi serviciul militar în Cambodgia. Trebuia să aleagă pe ascuns, fără să ezite, fără să tremure, fără să transpire. Poate că tocmai ca să-şi controleze această spaimă a început să se roage. Poate că tocmai ca să se îmbete cu fumul de tămâie continua să rămână nemişcată în fața altarului.

La Hanoi, vecina din față se ruga la fel în fiecare dimineață, în zori, ore întregi. Dar, contrar bunicii mele, ferestrele din scânduri de bambus din camera ei dădeau

direct în stradă. Mantra şi loviturile ei regulate şi permanente pe blocul de lemn invadau tot cartierul. La început, voiam să demenajez, să depun o plângere sau chiar să-i fur clopotul şi să-l distrug. Dar, după câteva săptămâni, am încetat să blestem această femeie, deoarece imaginea bunicii mi-a revenit în minte.

În primii ani de mari tulburări, bunica se refugia uneori în temple. Voia atât de mult să se ascundă acolo, încât a acceptat chiar şi să fie dusă acolo de mătuşa Şapte. Mătuşa Şapte nu ştia să conducă o motoretă, deoarece nimeni nu-i arătase acest lucru şi nu avea de ce să iasă din casă. Regulile au fost însă rescrise după bulversarea structurală a vieții ei şi a vieții, în general. Mătuşa mea infirmă a găsit în această destrămare a nucleului familial o anumită libertate şi, de asemenea, o ocazie de a progresa. În acest context a reuşit să pornească unica motoretă ce se mai găsea în curte. Pentru prima dată în viață, bunica s-a urcat pe un astfel de vehicul. Astfel, mătuşa a început să conducă motoreta, fără să schimbe viteza, fără chiar să se oprească la semafor. Mi-a povestit mai târziu că, atunci când vedea semaforul, închidea ochii. Bunica mea îşi punea mâinile pe umerii fiicei sale şi se ruga.

Aş fi vrut ca mătuşa Şapte să-mi povestească cum născuse într-un convent. Nu ştiu dacă este la curent cu faptul că băiatul adoptiv al mătuşii Patru este de fapt copilul ei. Nu mai ştiu cum am aflat acest lucru. Poate datorită faptului că copiii ascultau la uşi prin gaura cheii fără ca adulții să-şi dea seama. Sau poate că adulții nu remarcau întotdeauna prezența copiilor. Părinții nu aveau nevoie să-şi urmărească copiii, căci aveau încredere în bona ce trebuia să-i supravegheze. Părinții, însă, uitau uneori că bonele erau nişte adolescente: aveau dorințe ca şi ei, le plăcea să

atragă privirea şoferului şi zâmbetul croitorului, le plăcea să viseze o clipă, privindu-se în oglindă. Uitau că făceau parte şi ele din fundalul care se reflecta în aceasta.

Am avut mereu bone, dar ele uitau uneori de mine. Nu-mi amintesc de niciuna dintre ele, chiar dacă le regăsesc deseori într-un colț mărginaş din fotografiile mele de copilărie.

Şi băiatul meu Pascal a pierdut amintirea bonei sale Lek, aproape imediat după plecarea noastră din Bankok pentru a ne întoarce la Montreal. Cu toate acestea, bona lui thailandeză petrecea cu el şapte zile pe săptămână, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, timp de doi ani, cu excepția, uneori, a câtorva zile de vacanță. Lek l-a îndrăgit pe Pascal din prima clipă. Îl lăsa să fie admirat de vecini de parcă ar fi fost copilul ei, cel mai frumos, cel mai minunat. Îl iubea atât de mult, încât îmi era frică să nu uite că urma în mod inevitabil să se despartă de el, că aveam să o părăsim într-o zi şi, din păcate, băiatul meu nu-şi va aminti probabil niciodată de ea.

Lek nu cunoştea decât câteva cuvinte de engleză, iar eu, doar câteva cuvinte thailandeze, totuşi, reuşeam să avem conversații lungi despre locatarii din imobil. Imaginea cea mai de cinema era aceea a vecinului de la etajul nouă, un american de vreo treizeci de ani. Într-o seară, s-a întors de la serviciu, găsindu-şi apartamentul plin cu pene şi spumă. Pantalonii îi erau tăiați în două în lungime, canapelele sfârtecate, mesele sfâşiate cu cuțitul, perdelele rupte. Totul fusese tăiat în bucățele de amanta lui închiriată cu luna, pe care o alungase după trei luni de serviciu. Nu ar fi trebuit să depăşească termenul limită de o lună, deoarece speranța unei mari iubiri creştea de la o zi la alta în mintea

ei, chiar dacă ea continua să fie plătită în fiecare vineri ca să iubească. Pentru a evita o decepție de o așa amploare, poate că nu ar fi trebuit să o invite la masă cu el, căci ea zâmbea fără să înțeleagă ceva, era ca o decorație, înghițea supele reci, tânjind după o salată de papaia verde cu ardei iute care îți distruge gura, îți arde buzele, îți incendiază inima.

De multe ori, i-am întrebat pe străinii care cumpărau în Asia dragoste cu bucata de ce insistau să împărtășească masa cu amantele lor vietnameze sau thailandeze după nopțile înflăcărate. Ele ar fi preferat să primească costul acestor feluri de mâncare în bani ca să-i cumpere o pereche de pantofi mamei, să-i schimbe salteaua tatălui sau să-și trimită fratele mai mic la un curs de engleză. De ce să le dorească prezența în afara patului, atunci când vocabularul lor se limita la conversațiile ținute de după ușile închise? Mi-au răspuns că nu am înțeles nimic. Aveau nevoie de aceste fete pentru un motiv cu totul diferit. Erau acolo pentru a le restitui tinerețea. Când se uitau la aceste fete, se vedeau pe ei înșiși tineri, plini de vise și de posibilități. Ele le creau iluzia că nu și-au ratat viața sau, cel puțin, forța și dorința de a o începe din nou. Fără ele, se simțeau frustrați, triști. Triști pentru că nu au iubit suficient și nu au fost iubiți suficient. Erau frustrați pentru că banul nu le-a adus fericirea, cu excepția doar a acestor țări, unde puteau să cumpere cu cinci dolari o oră de fericire sau, cel puțin, de afecțiune, de companie și de atenție. Cu cinci dolari, se alegeau cu o fată machiată stângaci, care împărtășea o cafea sau o bere cu ei și râdea în hohote, pentru că ei pronunțau în vietnameză cuvântul „a urina” ca să denumească piperul. Aceste două cuvinte nu se deosebeau decât printr-un accent, o tonalitate aproape imperceptibilă de urechile neantrenate. Un simplu accent pentru un simplu moment de fericire.

Într-o seară, aflându-mă într-un restaurant şi urmându-l pe un bărbat cu lobul urechii spart exact ca la unul din soldaţii comunişti care locuiseră în casa mea la Saigon, am văzut prin fisura dintre două panouri a unei săli private şase fete, puse la perete în rând, cocoţate pe escarpeni, cu faţa acoperită de farduri, cu corpul plăpând, cu pielea tremurândă, complet goale la lumina intermitentă a neonului. Şase bărbaţi ţinteau împreună fetele, ţinând fiecare câte un bilet de o sută de dolari americani rulat strâns, pliat în două în jurul unui elastic întins. Biletele traversau sala afumată cu viteza nebună a proiectilelor, lovind pielea diafană a fetelor.

În primele mele luni de şedere în Vietnam eram foarte măgulită când oamenii mă luau drept escorta patronului meu, deşi purtam un costum de marcă şi tocuri ascuţite, fiindcă aceasta însemna că eram încă tânără, subţire şi fragilă. Dar, după ce am asistat la scena în care fetele trebuiau să se aplece ca să strângă bancnotele de o sută de dolari strânse ghem, împrăştiate la picioarele lor, am încetat să mă mai simt măgulită, din respect pentru ele, deoarece, în spatele acestor corpuri minunate şi acestor ani tineri de viaţă, ele purtau la rândul lor povara invizibilă a istoriei Vietnamului, la fel ca şi femeile cu spatele arcuit.

Asemenea unora dintre aceste fete cu pielea încă prea delicată, care nu suportau greutatea, am plecat înaintea celei de-a treia serii de tiruri. Am părăsit acest restaurant cu urechile asurzite nu de zgomotul de pahare cu alcool ciocnite, ci de zgomotul imperceptibil al atingerii biletelor de pielea fetelor. Am părăsit acest restaurant, iar tăcerea stoică a fetelor rămase îmi răsuna în cap. Aceste fete aveau tăria să sfideze decadenţa, deposedau banul de puterea lui, deveneau intangibile, invincibile.

Când întâlnesc la Montreal sau în altă parte adolescente care-şi rănesc corpul intenționat, voluntar, care-şi doresc să aibă cicatrice desenate pentru totdeauna pe piele, nu pot decât să le urez în taină să se întâlnească cu celelalte tinere care, la fel ca şi ele, au cicatrice permanente, dar atât de adânci, încât sunt invizibile cu ochiul liber. Aş vrea să le pun față în față ca să le ascult făcând comparație între o cicatrice dorită şi o cicatrice aplicată, una plătită, alta aducătoare de bani, una vizibilă, alta impenetrabilă, una foarte sensibilă, alta de nepătruns, una desenată, alta diformă.

Şi mătuşa Şapte are o cicatrice în partea de jos a abdomenului, semn al unei escapade prin labirintul străduțelor, când se strecura printre vânzătorii de gheață, de papuci, printre vecinii care se împleticeau, printre femeile furioase şi bărbații în erecție. Care din aceşti bărbați era tatăl copilului ei? Nimeni nu îndrăznea să o întrebe pe mătuşa Şapte, fiindcă a trebuit să i se mintă în timpul sarcinii, protejând-o de propriul pântec, disimulat sub haina religioaselor de la Couvent des Oiseaux. Călugărițele o numeau Josette şi-i arătau cum să-şi scrie numele, desenând literele prin linii punctate. Josette nu a ştiut niciodată de ce se îngrăşa şi nici de ce slăbise, după ce se trezise dintr-un somn adânc. Ştia doar că băiatul adoptiv al mătuşii Patru fugea de acasă când putea, la fel ca şi ea. Străbătea aceleaşi străduțe cu viteza luminii, ținându-şi sandalele în mână pentru ca picioarele să simtă arşița asfaltului, textura unui excrement, tăişul unui ciob de sticlă. A alergat întreaga copilărie. Şi întreaga lui copilărie, eram cu mic cu mare zece, cincisprezece, uneori douăzeci la număr, căutându-l în fiecare lună prin împrejurimi. Într-o zi, ne-am întors cu mâna goală, atât noi, cât şi servitorii şi vecinii. A plecat din viața noastră prin acelaşi siaj prin care

a venit, lăsând drept unică amintire o cicatrice deasupra pubisului mamei lui.

Şi fiul meu Henri fuge de acasă. Aleargă până la fluviul aflat de cealaltă parte a unei autostrăzi, a unui bulevard, a unei străzi, a unui parc şi a unei alte străzi. Aleargă spre acele ape unde ritmul regulat şi mişcarea constantă a ondulărilor curentului îl hipnotizează, îl calmează, îl protejează. Am învățat să fiu o umbră în umbra lui ca să-l urmez la pas fără să-l perturb, fără să-l tulbur, fără să-l agresez. Odată, însă, a fost suficientă doar o clipă de rătăcire ca să-l văd aruncându-se în fața maşinilor, entuziasmat şi vioi cum nu fusese niciodată mai înainte. Eram sufocată de juxtapunerea bucuriei lui atât de rare, atât de neaşteptate, şi a angoasei mele de a-i vedea corpul aruncat în aer deasupra unei bare de protecție. Trebuia oare să închid ochii şi să încetinesc pasul, evitând să fiu martora impactului, pentru a supraviețui? Maternitatea, în cazul meu, m-a copleşit cu o iubire care îmi mutilează inima, o umflă, o privează de respirație, şi pe care mi-a smuls-o din piept atunci când l-am văzut pe Pascal, băiatul mai mare, ieşit de niciunde, aruncându-se ca într-un placaj asupra fratelui său pe peluza proaspăt tăiată din aleea bulevardului. Pascal l-a acoperit pe fratele său ca un înger, cu coapse mici şi grăsuțe, cu obrajii roz ca bomboana şi cu degețelul cel mare ridicat în sus.

Am plâns de bucurie, luându-i de mână pe cei doi băieți ai mei, dar am plâns şi pentru durerea unei alte mame vietnameze care a asistat la execuția fiului său. Cu o oră înainte să moară, acest copil alerga cu părul în vânt prin câmpurile de orez, transmițând mesaje de la un bărbat la altul, de la o mână la alta, de la o ascunzătoare la alta ca să pregătească revoluția, să dea o mână de ajutor rezistenței,

dar şi să permită uneori unui simplu cuvânt de iubire să călătorească.

Acest băiat alerga, cu toată energia copilăriei sale în picioare. El nu simțea riscul evident de a fi prins de soldații din tabăra inamică. Avea şase, poate şapte ani. Nu ştia încă să citească. Ştia doar să țină strâns în mâini o bucată de hârtie care i se dăduse. După ce a fost capturat, însă, stând în picioare în mijlocul armelor îndreptate spre el, nu şi-a mai amintit de scopul misiunii lui, şi nici de numele destinatarului mesajului, nici de locul exact al punctului de plecare. Spaima l-a făcut să tacă. Soldații i-au închis gura. Corpul său gingaş s-a prăbuşit la pământ, iar soldații au plecat, mestecându-şi gumele. Mama lui a alergat prin câmpul de orez, pe urmele proaspete ale băiatului ei. În ciuda zgomotului împuşcăturii care sfâşiase spațiul, peisajul rămânea imuabil. Vântul continua să legene mlădițele tinere de orez, impasibile în fața brutalității acestor prea mari iubiri, acestor dureri prea surde pentru ca lacrimile să curgă, pentru ca țipetele să răbufnească din această mamă care înfăşura cu o rogojină veche corpul fiului afundat pe jumătate în noroi.

Mi-am reținut țipetele ca să nu tulbur zgomotul hipnotic al maşinilor de cusut, aşezate una după alta în garajul părinților mei. Ca şi frații mei şi cu mine, verişorii mei coseau după terminarea orelor la şcoală ca să adunăm bani de buzunar. Cu ochii fixați pe mişcarea regulată şi rapidă a acelor, nu ne priveam, şi, atunci, conversațiile noastre se transformau în confesiuni. Verişorii mei nu aveau decât zece ani. Aveau, însă, un trecut de povestit, pentru că ei s-au născut într-un Saigon stins şi au crescut în perioada cea mai obscură a Vietnamului. Mi-au descris, râzând, cum îi masturbaseră pe nişte bărbați în schimbul unui bol de

supă de două mii de dôngi. Mi-au descris fără reținere şi rezervă aceste gesturi sexuale cu o naturalețe şi o puritate proprie celor care consideră că prostituția se referă doar la adulți şi la bani, că nu implică copii de şase şi de şapte ani ca ei, care i se dedau pentru o masă de cincisprezece cenți. I-am ascultat fără să mă întorc, fără să mă opresc din cusut, fără să comentez, deoarece voiam să protejez inocența cuvintelor lor, să nu le întinez candoarea cu privirea mea. Cu siguranță, grație tocmai acestei inocențe, au devenit ingineri după zece ani de studii la Montreal şi la Sherbrooke.

Revenind dintr-o călătorie, unde i-am condus pe verişorii mei la Université de Sherbrooke, un vietnamez m-a abordat într-o stație de benzină, deoarece recunoscuse cicatricele mele de la vaccinuri. Doar privind aceste cicatrice, a reuşit să se transporte în timp şi să se revadă copil, mergând pe drumul de pământ până la şcoala lui, cu tăblița de şcolar sub braț. Doar văzând aceste cicatrice, a putut să spună că ochii noştri văzuseră deja florile galbene ale ramurilor de prun la intrarea din fiecare casă cu ocazia Anului Nou. Doar uitându-se la aceste cicatrice, a putut să-şi rememoreze mirosul copleşitor al peştelui caramelizat cu ardei, fiert înăbuşit într-o oală de pământ pusă direct pe jăratic. Doar văzând aceste cicatrice, urechile noastre au auzit din nou sunetul produs de tulpina fragedă de bambus, care tăia aerul înainte de a ne crăpa pielea feselor în momentul pedepselor. Doar văzând aceste cicatrice, rădăcinile noastre tropicale, transplantate în locuri acoperite cu zăpadă, au răsărit din nou. Într-o singură clipă, doar, am putut să constatăm ambivalența noastră, starea noastră hibridă: o jumătate aici, o jumătate acolo, nimic şi totul în acelaşi timp. Un singur semn pe piele şi întreaga noastră istorie comună s-a desfăşurat între două pompe de benzină,

la mijlocul unei ieşiri de pe autostradă. Îşi mascase cicatricea în spatele tatuajului unui zmeu bleu-negru. Nu puteam s-o văd cu ochiul liber. Totuşi, a fost suficient să-şi treacă degetul pe cicatricea mea exhibată fără sfială, să-mi ia degetul în altă mână ca să-l treacă deasupra zmeului său, ca să trăim imediat un moment de complicitate, de comuniune.

Am trăit, de asemenea, un moment de comuniune când marea mea familie lărgită s-a adunat la Upstate New York cu ocazia aniversării a optzeci şi cinci de ani ai bunicii. Eram treizeci şi opt de persoane, vorbind între noi, râzând, tachinându-ne fără întrerupere timp de două zile. Atunci mi-am dat seama pentru prima dată că aveam aceleaşi coapse bombate ca şi mătuşa Şase şi că purtam o rochie asemănătoare cu aceea purtată de mătuşa Opt.

Mătuşa Opt este sora mea cea mare, care a împărtăşit cu mine fiorul cuvântului „zeiță”, şoptit de un bărbat în căuşul urechii sale, atunci când şedea în brațele acestuia, pe bara orizontală a bicicletei lui, pe ascuns de maică-sa. Ea este, de asemenea, cea care mi-a arătat cum să captez, să savurez plăcerea unei dorințe trecătoare, a unei măguliri efemere, a unei clipe furate.

Când verişoara mea Sao Mai s-a aşezat în spatele meu, cuprinzându-mă cu brațele în fața aparatelor de fotografiat ale celor doi băieți ai săi, unchiul Nouă mi-a zâmbit. Unchiul Nouă mă cunoaşte mai bine decât mă cunosc eu însămi, pentru că el mi-a cumpărat primul meu roman, primul meu bilet de teatru, prima mea intrare la muzeu, prima mea călătorie.

Sao Mai a devenit o mare femeie de afaceri, o personalitate publică, o regină modernă, după ce bătuse cu mâna duzini întregi de ouă – electricitatea lipsea la Saigon cinci zile din şapte – ca să facă torturi de sărbătoare, pe care le vindea apoi noilor conducători comunişti. Asemenea unei acrobate, livra torturile cu bicicleta, făcând zigzaguri printre alte biciclete, evitând fumul negru al motocicletelor şi canalele de scurgere ale căror capace fuseseră furate. Astăzi, torturile ei, la care a adăugat înghețată, patiserii, ciocolată, cafea, se vând în toate cartierele din oraşele mari, traversând țara de la sud la nord.

Continui şi acum să fiu umbra lui Sao Mai. Dar îmi place să fiu aşa, deoarece în timpul şederii mele în Vietnam eram umbra care dansa în jurul meselor de negociere, distrându-i pe interlocutorii ei în timp ce ea medita. Deoarece eram umbra ei, putea să-mi încredințeze îngrijorările, temerile, îndoielile sale fără a se compromite. Fiind umbra ei, eram singura care îndrăznea să pătrundă în viața ei privată închisă ermetic după ce începuse să vândă „cafea”, făcută din pâine veche carbonizată şi măcinată, pe trotuarul din fața casei sale, după ce ferestrele casei sale fuseseră vândute. Aprindeam din nou fără permisiunea ei flăcările pe care le considera dispărute în spatele fațadei ce devenise grandioasă. Împrăştiam frivolități, permițând copiilor ei să-şi lanseze tarte cu cremă pe terasa mea, punându-le într-o cutie de carton plină cu confeti la uşa camerei sale pentru a-i ura la trezire la mulți ani, ascunzându-i în geanta cu documente spre semnătură un string roşu din piele.

Îmi place pielea roşie a divanului dintr-un salon pentru fumători, pe care îndrăznesc să mă destăinui prietenelor, şi uneori necunoscuților, fără ştirea lor. Le povestesc frânturi

din trecutul meu, ca şi cum ar fi fost nişte povestioare, nişte numere de umor sau poveşti hazlii din ţări îndepărtate cu decoruri exotice, cu sunete insolite, cu personaje parodice. Când mă aşez în acest salon plin de fum, uit că fac parte din rândul asiaticilor, lipsiţi de enzima deshidrogenazei care metabolizează alcoolul, uit că m-am născut marcată de o pată bleu pe fese, la fel ca şi inuiţii, ca şi băieţii mei, ca toţi oamenii cu sânge oriental. Uit de această pată mongoloidă care dezvăluie memoria genetică, deoarece ea s-a estompat în primii ani ai copilăriei, iar memoria mea afectivă se pierde, se dizolvă, devine confuză pe măsură ce mă întorc în timp.

Această întoarcere, această detaşare, această distanţă îmi permit să cumpăr fără scrupule şi în deplină cunoştinţă de cauză o pereche de pantofi la un preţ cu care ar fi suficient, acolo unde m-am născut, să fie hrănită un an întreg o familie de cinci persoane. Este suficient ca vânzătorul să-mi promită *„You'll walk on air"*[19] ca să le cumpăr. Când reuşim să plutim în aer, să ne smulgem din rădăcini – nu numai traversând un ocean şi două continente, dar şi îndepărtându-ne de la starea noastră de refugiaţi apatrizi, de la acest vid de identitate –, putem la fel să râdem de soarta improbabilă a brăţării mele din acrilic pentru proteza dentară, prefăcută în trusă de prim ajutor, în care părinţii mei şi-au ascuns toate diamantele. Cine ar fi crezut că, după ce am evitat înecul, piraţii, dizenteria, această brăţară va fi astăzi complet intactă, ascunsă într-un depozit de murdării? Cine ar fi crezut că hoţii ar fi jefuit oameni dintr-un apartament atât de sărac ca al nostru? Cine ar fi crezut că se vor complica punând mâna pe o bijuterie din plastic roz atât de ridicolă? Toţi membrii

[19] „Vei fi încântată", *n.tr.*

familiei mele sunt convinşi că hoţii au aruncat-o în timp ce triau obiectele furate. Atunci, poate că într-o zi, peste mii de ani, un arheolog se va întreba de ce diamantele sunt aşezate în pământ în formă de cerc? Poate că va interpreta acest lucru ca pe un ritual religios, iar diamantele, ca pe o ofrandă misterioasă, la fel ca şi toţi taelii de aur descoperiţi în cantitate impresionantă pe fundurile marine ale Asiei de Sud-Est.

Absolut nimeni nu va mai cunoaşte adevărata istorie a acestei brăţări roz, după ce acrilicul se va descompune în pulbere, după ce anii se vor acumula în mii, sute de straturi, căci, deja după treizeci de ani, nu ne mai recunoaştem decât după unele părţi, unele cicatrice, după unele semne.

În treizeci de ani, Sao Mai a apărut din nou asemenea Păsării Phoenix renăscând din cenuşă, la fel ca şi Vietnamul de după cortina sa de fier şi părinţii mei de după closetele şcolii. Atât singure, cât şi împreună, toate aceste personaje ale trecutului meu şi-au dat la o parte crusta depusă pe spatele lor pentru a-şi desfăşura aripile cu pene roşii şi aurite, înainte să zvâcnească cu vioiciune spre imensul spaţiu albastru, decorând astfel cerul copiilor mei, arătându-le că un orizont ascunde întotdeauna un altul şi aşa până la infinit, până la inexprimabila frumuseţe a reînnoirii, până la imperceptibila încântare. În ce mă priveşte, lucrurile sunt aşa până la posibilitatea scrierii acestei cărţi, până la această clipă în care cuvintele îmi alunecă pe curbele buzelor, până la foile albe care-mi suportă siajul, sau mai curând urmele celor care au mers înaintea mea şi pentru mine. Am înaintat pe urmele paşilor lor ca într-un vis treaz, unde parfumul unui bujor deschis nu mai este un miros, ci o înflorire; unde purpuriul frunzei

de arțar în timpul toamnei nu mai este o culoare, ci o grație; unde o țară nu mai este un loc, ci un cântec de leagăn.

Şi, de asemenea, unde o mână întinsă nu mai reprezintă un gest, ci o clipă de iubire, prelungită de la somn până la trezire şi până la realitatea fiecărei zile.